

MARQ WIJNGAARDEN
FLIP SCHÜLLER
PROF. LIESBETH ZEGVELD
MARIEKE VAN EIK
WIL EIKELBOOM
DR. CHANNA SAMKALDEN
TAMARA BURUMA
BONDINE KLOOSTRA
MICHIEL PESTMAN
PROF. GÖRAN SLUITER
BRECHTJE VOSSENBERG
EVA BEZEM
DR. LISA-MARIE KOMP
BARBARA VAN STRAATEN
TOM DE BOER
BRAM HORENBLAS
FREDERIEKE DÖLLE
ELLES TEN VERGERT
ISA VAN KRIMPEN
DORA BROUWER
THOMAS VAN DER SOMMEN

ADVISEURS

PROF. HANS ULRICH JESSURUN D'OLIVEIRA
PROF. TIES PRAKKEN
PROF. BRITTA BÖHLER

AANGETEKEND EN IN TWEEVOUD

Rechtbank 's-Gravenhage
Sector Bestuursrecht
Postbus 20302
2500 EH Den Haag

Per e-mail: bestuursrecht.dhg@rechtpraak.nl

Amsterdam, 21 september 2022
Onze ref. D20220987

Uw kenmerk
SGR 22 / 4578 WABOM
SGR 22 / 4579 WABOM
SGR 22 / 4338 WABOM

Direct tel.nr.: +31(0)20-3446200
Direct faxnr.: +31(0)20-3446201

AANVULLING GRONDEN VAN BEROEP

Betreft: DUH, MOB and Saubere Luft / EZ (gaswinning Noordzee)

Geacht college,

Hieronder worden namens appellanten de gronden van beroep nader aangevuld in de hierboven kort aangeduide procedures.

Inschakeling StAB

1. Hieronder zal nader uitgebreid bij de feitelijke onderbouwing van de bestreden besluitvorming en de gebreken daarin worden stilgestaan. De onderhavige zaak betreft een complex project met complexe mogelijk aanzienlijke milieueffecten. In opdracht van OneDyas is een MER met vele bijlagen en rapporten en een passende beoordeling opgesteld. Hoewel appellanten hun standpunten in het navolgende uitgebreid zullen onderbouwen, zullen partijen van mening verschillen over welke duiding aan de verschillende rapporten en beoordelingen moet of kan worden gegeven. Appellanten verzoeken de rechtbank om deze reden om de zaak voor advisering over de feitelijke onderbouwing van het betreden winningsplan en de besluiten voor te leggen aan de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak (StAB).

Opgeknipt project: onvolledige beoordeling effecten

2. Uit het Milieueffectrapport (MER) blijkt dat alleen de milieugevolgen van fase 1 zijn onderzocht. Onduidelijk is wat fase 2 behelst. In ieder geval zijn de stukken en besluiten, waaronder het winningsplan, bij publicatie aangemerkt als betrekking hebbend op 'fase 1' van het project. Het opknippen van het project voor de beoordeling van effecten op milieu en natuur is in strijd met artikel 6, derde lid, van de Habitatrichtlijn¹, de m.e.r.-richtlijn² en artikel 2.7 van de Wet natuurbescherming (Wnb). Inmiddels hebben appellanten kennis genomen van een uitbreiding van het gaswinningsproject. Bij *Bewilligungsbescheid* van 6 juli 2022, een vergunning op grond van de Duitse Mijnbouwwet, voor de winning van aardgas op Duitse bodem vanuit het winningsplatform van OneDyas aan de Nederlandse zijde van de grens. De aanvraag voor de Duitse vergunning dateert van 13 december 2021. Naar het oordeel van appellanten gaat het om een deel van hetzelfde project waarvoor de bestreden besluitvorming werd vastgesteld. Onduidelijk is echter of de gevolgen van deze Duitse winning in het Milieueffectrapport (MER) zijn beschouwd en in de passende beoordeling als onderdeel van het gaswinningsproject zijn beoordeeld. Onduidelijk is bijvoorbeeld hoever de ondergrondse gasvelden af liggen van beschermde natuur en bewoonde gebieden in Duitsland en of daardoor specifieke gevolgen van die winning onder Duits grondgebied te verwachten zijn in Nederland en Duitsland en of met aanboring van de Duitse velden extra risico's ontstaan bijvoorbeeld op het vrijkomen van methaan. Uit vaste jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak blijkt dat het projectbegrip bedoeld is om zicht te krijgen op de mogelijk aanzienlijke milieu-effecten van het gehele project³. De uitgevoerde beoordeling van het project van OneDyas door opknippen van het project in versc hillende fasen is dan ook incompleet en dient alsnog voor het gehele project te worden uitgevoerd, ook overigens voor de in beroep benoemde prospects die evenzeer onderdeel zijn van het project.

Klimaat effecten en klimaatverandering onvoldoende beoordeeld

Klimaat effecten van het project

3. Appellanten betoogden in het beroepschrift dat in strijd met de m.e.r.-richtlijn de effecten van het project op het klimaat niet zijn beoordeeld en onvoldoende zijn beschreven in het MER.

¹ Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna

² Richtlijn 2011/92/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 betreffende de milieueffectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten, zoals gewijzigd bij Richtlijn 2014/52/EU van het Europees Parlement en de Raad van 16 april 2014 tot wijziging van Richtlijn 2011/92/EU betreffende de milieueffectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten

³ AbRS 10 oktober 2007, ECLI:NL:RVS:2007:BB5231, (vliegveld Lelystad) "2.6 (...) Uit het vorenstaande volgt dat de totale ontwikkeling van de luchthaven Lelystad in twee fasen in het onderhavige MER nog altijd niet als voorgenomen samenhangende activiteit is gezien en dat in het zogenoemde PKB-alternatief de milieueffecten hiervan onvoldoende zijn onderzocht.

2.6.1. Gelet op het vorenstaande is de Afdeling van oordeel dat het MER niet kan worden beschouwd als het vereiste MER voor de voorgenomen en samenhangende activiteit van de totale ontwikkeling van de luchthaven Lelystad in twee fasen. Naar het oordeel van de Afdeling is met de beslissing op bezwaar inzake het A-besluit geen gevolg gegeven aan de uitspraak van 4 mei 2005 en is dit besluit genomen in strijd met artikel 7.10, eerste lid, onder a en b, van de Wm, gelezen in samenhang met 7.27, eerste lid, van de Wm en artikel 7.35, eerste lid, van de Wm."

Ook op grond van de artikelen 6 en 9 van het Verdrag van Aarhus⁴ is het voorafgaand aan de besluiten uitgevoerde onderzoek naar mogelijk aanzienlijke milieueffecten onvolledig geweest waar het de klimaateffecten van het project betreft⁵. De winning is bovendien voorzien tot het jaar 2060, aldus de in de omgevingsvergunning bepaalde looptijd. Hoe zich dit verhoudt tot het doel om in 2050 klimaatneutraal te functioneren en in Nederland en Duitsland het Klimaatakkoord van Parijs na te leven om de opwarming van de aarde ruim onder 1,5 °C⁶ te houden, wordt nergens in het MER of de bestreden besluiten en het winningsplan toegelicht en getoetst. Appellanten wijzen in dit verband op de feiten zoals vastgesteld in de verschillende Urgenda-uitspraken aan de hand van informatie van de VN, het IPCC en KNMI. Verder wijzen zij op de recente publicaties van het IPCC⁷ die bij opwarming boven de grens van meer dan 1,5 °C ernstige ontwrichting⁸ van de maatschappij voorzien⁹. Appellanten achten het project in strijd met die internationale afspraken en daardoor met de artikelen 2 en 8 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM), in ieder geval met de daaruit voortvloeiende motiveringsplicht en verplichting tot zorgvuldige en op het voorzorgsbeginsel gebaseerde besluitvorming. Nergens blijkt immers uit de bestreden besluiten hoe de uitvoering van de vergunningen en het winningsplan dat tot doel heeft fossiel gas te winnen voor verbranding, zich verhoudt tot het nog beperkt tot 2030 en zeer beperkt tot 2050 beschikbare *carbon budget*.

4. Nederland heeft bovendien, zo blijkt uit recent onderzoek, niet veiliggesteld dat de doelen voor 2030 om de klimaatverandering te stoppen met het huidige beleid zullen worden gehaald. Een recente studie van het Nieuw Climate Institute (NCI) laat zien dat de Nederland momenteel en de komende jaren nog steeds te veel CO₂ uitstoot om aan het doel voor 2030 te voldoen en teveel van het beperkt tot 2030 resterende *carbon budget* gebruikt, om de klimaatdoelen van 2030 te halen. Appellanten verwijzen in dit verband naar recente rechtspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak inzake nieuwe projecten die stikstofdepositie veroorzaken op beschermde natuurgebieden die al overbelast zijn met stikstof. De Afdeling bestuursrechtspraak overwoog – kort gesteld – dat in een dergelijke overbelaste situatie, het bevoegd gezag niet een vergunning mag verlenen- op basis van extern salderen-, zonder dat voldoende zeker is gesteld dat op andere wijze de stikstofoverbelasting wordt teruggebracht.¹⁰ Naar analogie met het voorgaande dient naar het

⁴ Verdrag betreffende toegang tot informatie, inspraak bij besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden, Aarhus, 25 juni 1998, Trb 2001, 73

⁵ Zie de m.e.r-richtlijn als weergegeven in voetnoot 2, Artikel 3, eerste lid, onder c, van de richtlijn en de Bijlagen III en IV van de richtlijn.

⁶ Zie het Klimaatakkoord van Parijs, Overeenkomst van Parijs;

Parijs, 12 december 2015, Trb 2016, nr. 162, artikel 2, onder a: “*holding the increase in the global average temperature temperature to well below 2°C above pre-industrial levels and pursuing efforts to limit the temperature increase to 1.5°C above pre-industrial levels.*”

⁷ Het Intergovernmental Panel on Climate Change, opgericht in 1988 door het het UNEP (United Nations Environment Program) en de WMO (World Meteorological Organisation) hebben in 1988, onder auspiciën van de Verenigde Naties.

⁸ De IPCC publiceerde nieuwe rapporten van haar Working Groups in 2022 over de impact van klimaatverandering, zie <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>

⁹ Zie onder andere arrest van het Hof van Haag, 9 oktober 2018, ECLI:NL:GHDHA:2018:2591, r.o. 12

¹⁰ AbRS, 24 november 2021, ECLI:NL:RVS:2021:2627, r.o. 30.5: “(...) Voor het realiseren van de behoudoelstellingen is blijkens paragraaf 4.3 van de beheerplannen een daling van de huidige stikstofdepositie nodig. Dat betekent dat in dit geval inzichtelijk moet worden gemaakt met welke andere maatregelen een daling van de stikstofdepositie voor dit Natura 2000 gebied kan worden gerealiseerd. In dit geval hebben provinciale staten echter met de verwijzing naar het beheerplan naar het oordeel van de Afdeling dat inzicht niet geboden. (...)”

oordeel van appellanten te worden vastgesteld dat het realiseren van voldoende CO₂-reductie vóór 2030 en het realiseren van een netto CO₂-reductie tot nul in 2050 niet verzekerd is. Ook het systeem van handel in emissierechten zorgt niet voor voldoende CO₂-reductie, zoals recent in de zaak Milieudefensie / Shell¹¹ door de rechtbank Den Haag werd vastgesteld. Dit betekent dat er geen ruimte is voor nieuwe gaswinning. Nieuwe gaswinning zal tegen deze achtergrond leiden tot extra klimaateffecten, waardoor de gezondheid en het leven van inwoners van Nederland en Duitsland ernstig in gevaar komt. Het bestreden winningsplan en de bijbehorende besluiten zijn daardoor in strijd met de artikelen 2 en 8 EVRM en hadden niet mogen worden verleend.

5. Inmiddels bestaat, mede op basis van het Klimaatakkoord van Parijs en de publicaties van het IPCC, algemene en wetenschappelijke consensus dat de netto uitstoot van CO₂ in 2050 tot nul moet zijn teruggebracht. Belangrijk is verder de recente “*Net Zero by 2050*” studie, gepubliceerd door de *International Energy Agency* (IEA). Het IEA beargumenteert in de studie dat het streven naar “net zero” in 2050 ertoe leidt dat geen toestemming meer kan worden verleend voor de ontwikkeling van nieuwe olie- en gasvelden (IEA, *Net Zero by 2050, A Roadmap for the Global Energy Sector*, 2021, p. 20)¹². Ook deze studie onderbouwt het standpunt van appellanten dat voor nieuwe gaswinning geen plaats is gelet op de klimaatverandering waardoor de fundamentele mensenrechten uit de artikelen 2 en 8 EVRM geschonden dreigen te worden. Dat voor de winning bovendien in strijd met de eis van reductie tot nul in 2050 bovendien een vergunning is verleend tot 2060 is rechtstreeks in strijd met de plannen inzake het tegengaan van klimaatverandering en is tevens in strijd met de genoemde artikelen 2 en 8 EVRM.

Methaan

6. Recente inzichten in de effecten van gaswinning op klimaatverandering zijn bovendien ten onrechte niet bij de beoordeling van de winningsplannen en daarvoor nodige besluiten betrokken. Uit nieuw onderzoek naar winnen van fossiele brandstof in de Noordzee blijkt uit boorlocaties tot 30.000 ton methaan per jaar vrij te komen. Onopgemerkt en onbedoeld blijken zogenaamde ‘gaszakken’ met methaan te worden aangeboord bij winning van fossiele brandstof¹³. Dit zorgt voor het vrijkomen van grote hoeveelheden van het broeikasgas methaan dat vele malen ernstiger klimaateffecten heeft dan CO₂-uitstoot. Er is geen onderzoek gedaan naar methaan in de bodem in en rond de gasvelden en prospects die deel uitmaken van het project van OneDyas en naar het risico van vrijkomen van dat gas door winning van aardgas. Zonder onderzoek naar mogelijk vrijkomen van methaan of het risico daarop, is de conclusie dat het MER de mogelijk aanzienlijke klimaateffecten van het project niet volledig en accuraat beschrijft, zodat de vergunningen en het winningsplan voor het project fase 1 niet hadden mogen worden verleend. De gevolgen voor het klimaat van vrijkomen van methaan zijn zeer ernstig.

Klimaatverandering: onvolledige / onjuiste beoordeling effecten project fase 1

7. Voor de beoordeling van andere effecten van het project fase 1 is uitgegaan van gegevens die onvoldoende zicht geven op de gevolgen van het project tegen de achtergrond van de

¹¹ Rb Den Haag, 26 mei 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:5337, r.o. 4.4.47.

¹² Zie <https://www.iea.org/reports/net-zero-by-2050>

¹³ Böttner, C., M. Haeckel, M. Schmidt, C. Berndt, L. Vielstädte, J. A. Kutsch, J. Karsten, T. Weiß, ‘Greenhouse gas emissions from marine decommissioned hydrocarbon wells: leakage detection, monitoring and mitigation strategies’ 2020, *International Journal of Greenhouse Gas Control*, zie <https://doi.org/10.1016/j.ijggc.2020.103119>

voortgaande klimaatverandering. Zo is bij wijze van voorbeeld, in het MER alleen gebruik gemaakt van historische cijfers inzake winddata over een lange periode, zonder rekening te houden met de gevolgen van klimaatverandering op windstromen en weertoestanden. Appellanten verwijzen in dit verband onder andere naar de voorspellende modellen van het KNMI, waarin de bevindingen in IPPC-rapporten vertaald zijn naar de Nederlandse situatie en waarin meteorologische ontwikkelingen en klimaateffecten op de kortere en langere termijn worden gemodelleerd en in kaart gebracht¹⁴. In het MER zijn voor de toekomst weinig voorspellende gegevens gebruikt, zie daarover bijvoorbeeld de volgende beschouwing:

"Op basis van een extreme-waardeanalyse van de winddata over 2000-2019 is de eens per jaar voorkomende hoge windsnelheid bepaald: dit is 21,26 m/s. Dit betekent dat deze windsnelheid gemiddeld eens per jaar wordt overschreden. Deze windsnelheid is vergelijkbaar met de 1/jaar windsnelheid van 22,0 m/s gerapporteerd in [6] en de 1/jaar windsnelheid gerapporteerd in [4]." (MER, Bijlage M3, p. 15).

8. Gebruik van gegevens over de periode 2001-2019 middelt alle recente toename van windsnelheid door klimaatverandering weg. De periode is te lang en ligt te ver weg om frequentie en intensiteit van hoge windsnelheid te bepalen. Verder hadden bij de bepaling daarvan ook voorspellende gegevens van IPPC en KNMI betrokken dienen te worden. Het MER dient immers inzicht te geven in de toekomstige aanzienlijke milieu-effecten van het project. Enkel teruggrijpen op historische gegevens waarin bovendien recente ontwikkelingen zijn weggemiddeld, geeft daardoor onvoldoende inzicht in de milieu-effecten.
9. Een ander voorbeeld van gebruik van onvoldoende adequate onderzoeksgegevens in het licht van de klimaatverandering is het gebruik van historische gegevens over golfhoogte in het MER: de voor beoordeling van milieu-effecten en risico's van extreme golfhoogte gebruikte gegevens zijn historische gegevens over de periode 2000-2018. De klimaateffecten op wind, weersomstandigheden, zeespiegelstijging, temperatuur van het zeewater, allemaal relevant voor bepaling van de golfhoogte zijn aanzienlijk en hadden bij de beoordeling moeten worden betrokken. De beschouwde periode is ook veel te lang, gelet op het feit dat klimaateffecten zich in toenemende mate voordoen. Ook de in het MER gebruikte gegevens over stormen zijn alleen op historie gebaseerd; daarin hadden echter prognoses over toekomstige extreme weersomstandigheden moeten worden opgenomen. Ook het gebruikte ZUNO-model voor stromingen gaat uit van gedateerde gegevens, uit 2015 (MER, Bijlage M3, p. 27). Het is maar zeer de vraag of die gegevens nog representatief zijn. KNMI en IPPC beschikken over realistische scenario studies ivm klimaatverandering. Die hadden bij de beoordeling moeten worden betrokken. De onvolledige beoordeling door daarin niet de klimaatverandering te betrekken, is in strijd met artikel 3, eerste lid, onder c, van de m.e.r.-richtlijn en de Bijlagen III en IV van die richtlijn. Overigens heeft het niet in de beoordeling betrekken van de klimaatverandering en daarmee gepaard gaande effecten, waaronder zeespiegelstijging, ook gevolgen voor de conclusies die op basis van de passende beoordeling kunnen worden getrokken zoals hieronder nader zal worden besproken. In de passende beoordeling zijn ontwikkelingen als gevolg van de klimaatverandering niet beschreven en niet meegenomen in de beoordeling.

¹⁴ Zie bijvoorbeeld het Klimaatdashbord van het KNMI: <https://www.knmi.nl/kennis-en-datacentrum/achtergrond/achtergrondinformatie-klimaatdashbord>

Bodemdaling

10. De bodemdaling door gaswinning zou maximaal 4,6 cm bedragen aldus de aan de besluitvorming ten grondslag liggende beoordeling. Dit zou een verwaarloosbaar effect hebben. In hoeverre dit andere effecten van het project beïnvloed is onduidelijk. Zo wordt in de Natuurtoets onder verwijzing naar een MER Zandwinning die niet bij de stukken ter inzage is gelegd, gesteld dat aantasting van oppervlak beschermde zandbanken H1110 door aanleg pijplijn en kabels in Natura 2000-gebieden Noordezeekustzone en Borkum Riffgrund uit zichzelf zou herstellen na enkele jaren. Of deze verwachting reëel is, mede gelet op de voorziene bodemdaling, is echter onduidelijk. Onduidelijk is verder in hoeverre zand en slib door bodemdaling in combinatie met stromingen zullen verplaatsen in het gebied. Voor habitat beschermde riffen H1170 dat in ieder geval door Imares met zekerheid op circa 1 km afstand van de boorlocatie is vastgesteld, zou bodemdaling en daarmee gepaard gaande verandering van geomorlogische processen een groot risico kunnen zijn. Raakt H1170 bedolven onder zand, dan verdwijnt daarmee de specifieke biodiversiteit van het habitat.
11. Uit de Duitse mijnbouwvergunning, het Bewilligungsbescheid van 6 juli 2022, is bovendien niet op te maken in hoeverre de daarin opgenomen boringen zullen leiden tot bodemdaling aan Duitse zijde van de grens en wat de effecten daarvan zijn op de beschermde habitats en soorten van de Natura 2000-gebieden Borkum Riffgrund en Niedersächsisches Wattenmeer und Angrenzendes Küstenmeer. Zekerheid over het uitblijven van significante effecten is er daardoor niet. Onder andere niet wat betreft de beschermde habitats H1110 en H1170.

Aardbevingsrisico

12. In beroep werd al aangevoerd dat de gasvelden en prospects dichterbij de bewoonde wereld liggen dan de afstand van 19 km die genoemd wordt tussen de Waddeneilanden en de boorlocatie. De gasvelden in het winningsplan liggen op circa 10 tot 12 km hemelsbreed vanaf Rottumerplaat en Borkum, voorzover die in kaart zijn gebracht. Ook is onduidelijk of de gevolgen van de gasboringen waarvoor het Duitse *Bewilligungsbescheid* van 6 juli 2022 werd verleend, gasboringen die al in december 2021 werden aangevraagd en die dus in de bestreden besluiten meebeoordeeld hadden moeten worden.
13. Voor de beschermde natuur in de omliggende Natura 2000-gebieden aan Duitse en Nederlandse zijde van grens en voor het gebied Borkumse Stenen dat als zodanig kwalificeert en dient te worden behandeld alsof het is aangewezen als Natura 2000-gebied – zie ook hierna – en waar de boorlocatie in ligt, is onduidelijk in hoeverre de gevolgen van bodemdaling, aardbevingen en afzetting van sediment in samenhang zijn gezien en of de Duitse velden uit het Bewilligungsbescheid daarbij voldoende betrokken zijn.
14. Gaswinning zorgt voor aardbevingen en de effecten daarvan zijn vele malen schadelijker dan die van natuurlijke aardbevingen. Studies naar natuurlijke bevingen vormden decennialang de basis voor de conclusie dat door gaswinning geen aanzienlijke gevolgen zouden optreden. Inmiddels blijkt uit verder onderzoek van de bevingen in Groningen dat aardbevingen die ontstaan door gaswinning veel minder diep plaatsvinden dan aardbevingen van natuurlijke oorsprong. Dezelfde kracht van een beving op de schaal van Richter kan daardoor bij aardbevingen die ontstaan door winning van aardgas leiden tot veel meer beving én schade

aan het aardoppervlak dan bij aardbevingen van natuurlijke oorsprong, waar de beving dieper plaatsvindt met minder effecten aan het oppervlak¹⁵.

15. Het is juist aan het oppervlak dat beschermde habitats van de zee- en kustzones liggen, zodat een toenemend risico van aardbevingen door gaswinning ook leidt tot toenemend risico van schade aan beschermde habitats en leefgebieden van soorten.
16. Ook het relatief dichtbij de randen van gasvelden en prospects gelegen Borkum staat hierdoor bloot aan een veel hoger risico op aardbevingen en schade aan leefomgeving en natuur dan op basis van eerdere modelberekeningen hoefde te worden verwacht. Uit het MER en de overige stukken blijkt niet dat de nieuwe inzichten over hoger risico op en heftiger aardbevingen bij de beoordeling zijn betrokken. De uitgevoerde beoordeling is daarom niet met de vereiste zorgvuldigheid tot stand gekomen en een draagkrachtige motivering van de besluitvorming ontbreekt.
17. Gelet op de aanzienlijke risico's voor Borkum in geval zich een aardbeving voor zou doen, zijn appellanten van oordeel dat in de bestreden vergunningen monitoring met behulp van een op te richten seismologisch observatiecentrum bij voorkeur op Borkum zou moeten worden voorgeschreven. Gelet op de recente maatschappelijk ontwrichtende nasleep van bevingen in Groningen zou de 'hand aan de kraan' moeten worden gehouden, door middel van tijdige en nauwkeurige observaties.

Emissie van (zeer) zorgwekkende en vervuilende stoffen en zware metalen

18. Bij de gaswinning zullen verontreinigende stoffen worden geloosd, direct in de Noordzee en schadelijke stoffen worden geëmiteerd naar de lucht. Ten aanzien van de geloosde stoffen gaat het na toepassing van een koolstoffilter, als gevolg van de laatste wijziging in het kader van de omgevingsvergunning, nog steeds om een significante hoeveelheid gevaarlijke stoffen, waaronder zware metalen:

8.2.2 Emissies naar water productiefase

- Tabel 4 **Vernieuwd** Overzicht jaarlijkse emissies naar zee van stoffen in het productiewater tijdens de productiefase

Stoffen		Concentratie zonder koolfilter (mg/l)	Reductie actiefkoolfilter	Concentratie met koolfilter (mg/l)	Jaarvracht (kg) bij 60 m ³ water /dag
Koolwaterstoffen	Alifaten	<< 30 ¹	98%	1	13
	Aromaten (ca. 80% benzeen)	130	15%	110	2 420
Metalen	Metallisch kwik	0,0011	89%	0,00012	0,002
	Cadmium	0,0025	-	0,0025	0,05
	Lood	0,03	66%	0,01	0,22
	Zink	2,0	-	2,0	45
	Nikkel	0,03	16%	0,025	0,6
Methanol ²	4/jaar, 750 l/put/start up	-	-	-	28.500

¹⁵ Zie bijvoorbeeld de informatie van Staatstoezicht op de mijnen over bevingsrisico's in Groningen, <https://www.sodm.nl/onderwerpen/aardbevingen>

Bron: Aanvulling aanvraag omgevingsvergunning, Bijlage 1 onder 8.2.2¹⁶

19. De koolstoffilter leidt tot minder lozing van gevaarlijke stoffen tijdens de gaswinning; uit het productiewater worden 'enkele zware metalen, zoals kwik' gefilterd (zie Aanvulling aanvraag omgevingsvergunning, Bijlage 1 onder 5.1.4). er wordt een koolstoffilter geïnstalleerd. Dit leidt tot minder lozing van gevaarlijke stoffen tijdens gaswinning, uit het productiewater worden "enkele zware metalen, zoals kwik" gefilterd.
20. Appellanten plaatsen vraagtekens bij de concentratie stoffen in het productiewater 'zonder koolfilter'. De concentraties stoffen in het productiewater zijn veel hoger bij andere gaswinningsinstallaties dan wat door OneDyas is opgegeven en opgenomen is in tabel 4 hierboven. Het productiewater bevat bij andere gasinstallaties bovendien meer soorten stoffen, bijvoorbeeld ook Radium-226, Po-210, COD, Ammonium, Nitraat, Nitriet, Lithium, Strontium, Aluminium, Barium, Boron, Silicon, Chloride, Sulfaat, Iodide, Bromide, HCO₃, Silicaat, Phenol, TOC, n-Heptane, n-octane, AOX, MKW en Toluene, Xyleen, Naphthalene, LCKW, Aceton, Acetaat, Glycolic. De vraag rijst waar al deze stoffen blijven nu ze niet genoemd zijn bij de stoffen in het productiewater van de gaswinningslocatie.
21. Los van het voorgaande blijven met het koolstoffilter nog steeds aanzienlijke emissies van gevaarlijke stoffen over, waaronder grote hoeveelheden benzeen en onveranderde hoeveelheden cadmium en zink. Andere metalen waaronder metallisch kwik, lood, nikkel worden gereduceerd maar resthoeveelheden worden nog steeds geloosd. Verder blijkt uit Deel 2 van het MER, Bijlage M8, dat naar de lucht emissies van xyleen en benzeen plaatsvindt, als gevolg van het affakkelen van aardgas. De voornoemde geloosde en naar de lucht geëmitteerde stoffen betreffen onder artikel 57 van de REACH-verordening¹⁷ als zeer zorgwekkend aangemerkte stoffen (ZZS). Voor deze stoffen geldt de verplichting om emissies en lozingen van deze stoffen zoveel mogelijk te voorkomen, dan wel indien dat niet mogelijk is, lozing tot een minimum te beperken.
22. Voor de emissie van xyleen en benzeen naar de lucht geldt op grond van artikel 2.4, tweede lid, van het Activiteitenbesluit milieubeheer de verplichting tot minimalisatie. Nergens blijkt in het MER dat getoetst is in hoeverre emissies naar de lucht van benzeen en xyleen verder kunnen worden teruggebracht. Er is wel getoetst aan geldende grenswaarden voor bewoond gebied, maar dat is niet de toets aan de minimaliseringplicht. Deze toets had moeten worden uitgevoerd. In de bestreden omgevingsvergunning en mijnbouwvergunning is ten onrechte niet beoordeeld of emissies zoveel mogelijk worden voorkomen en, voor het geval dat niet mogelijk zou zijn, deze tot het minimum worden beperkt. Het gaat om milieutoxische stoffen, waarvoor ook buiten bewoond gebied die minimaliseringverplichting geldt. Appellanten verwijzen voor de wijze waarop volgens de rechter invulling dient te worden gegeven aan die minimaliseringstoets naar de uitspraak van de rechtbank Noord-Nederland van 7 juli 2022¹⁸.

¹⁶ https://www.rvo.nl/sites/default/files/2022-05/BIJLAG~1_0.PDF

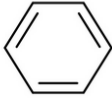
¹⁷ Verordening (EG) nr. 1907/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 18 december 2006 inzake de registratie en beoordeling van en de autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH), tot oprichting van een Europees Agentschap voor chemische stoffen, houdende wijziging van Richtlijn 1999/45/EG en houdende intrekking van Verordening (EEG) nr. 793/93 van de Raad en Verordening (EG) nr. 1488/94 van de Commissie alsmede Richtlijn 76/769/EEG van de Raad en de Richtlijnen 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG en 2000/21/EG van de Commissie

¹⁸ Rb Noord-Nederland, 7 juli 2022, zaaknummer LEE 21/3 WABOM

23. Voor de lozing van ZZS in zeewater, appellanten begrijpen dat het in ieder geval betreft alifaten, benzeen, metallisch kwik, cadmium, lood, zink, nikkel en methanol, geldt paragraaf 9.1 van de Mijnbouwregeling (Mbr) en voor de lozing van een aantal stoffen zal ontheffing worden gevraagd of melding worden gedaan (voor methanol) bij Staatstoezicht op de Mijnen (SodM). Aan welke bepalingen uit de Mbr precies is getoetst en of hierbij de ge- en verboden inzake lozing van gevaarlijke stoffen in acht zijn genomen, onder andere de uit het Verdrag van OSPAR voortvloeiende verplichtingen, is voor derden onvoldoende kenbaar uit het MER. Het bestreden mijnbouwbesluit en de overige besluitvorming is op dit punt onvoldoende inzichtelijk en niet met de vereiste zorgvuldigheid voorbereid. Ook is onduidelijk of de beoogde ontheffingen kunnen worden verkregen van het SodM en voor welke stoffen dat zou gelden. Het is daarmee ook onduidelijk of de betreffende besluiten voor gaswinning uitvoerbaar zijn. Aanvragen voor ontheffingen en het bijbehorende toetsingskader zijn bovendien ten onrechte niet in de besluitvorming betrokken.
24. Omdat de betreffende naar de lucht en het water te emitteren stoffen als zeer zorgwekkend zijn aangemerkt en daarmee niet alleen een bedreiging vormen voor mens en milieu, maar ook voor beschermde natuur, waaronder beschermde soorten, worden enkele stoffen en hun classificatie hieronder nader per stof besproken.
25. Benzeen kan tot ernstige effecten toxicologische leiden. Studies laten nog aanzienlijke effecten zien. Er zijn negatieve haematotxische en immunotoxische effecten, neurologische gevolgen en mogelijk endocrine effecten. Benzeen zou nog giftiger zijn voor vogels dan voor zoogdieren¹⁹. De hoeveelheid geëmitteerde benzeen blijft zeer hoog, ook na toepassing van de koolstoffilter. Wat hiervan de mogelijke effecten zijn om natuur en milieu is niet verder onderzocht. De verschillende benzeenverbindingen kunnen effecten hebben op beschermde soorten, waaronder vogels. Die effecten zijn echter ten onrecht niet specifiek onderzocht. Benzeen is door de Europese instelling ECHA, European Chemical Agency, onder de REACH-verordening²⁰ geclassificeerd als carcinogeen en mutageen:

Benzene

Regulatory process names 4 Translated names 22 CAS names 1 IUPAC names 11 Trade names 21 Other identifiers 7

Substance identity	Hazard classification & labelling	Properties of concern
EC / List no.: 200-753-7 CAS no.: 71-43-2 Mol. formula: C₆H₆ 	 Danger! According to the harmonised classification and labelling (CLP00) approved by the European Union, this substance may be fatal if swallowed and enters airways, may cause genetic defects, may cause cancer, causes damage to organs through prolonged or repeated exposure, is a highly flammable liquid and vapour, causes serious eye irritation and causes skin irritation. Additionally, the classification provided by companies to ECHA in REACH registrations identifies that this substance is harmful to aquatic life with long lasting effects.	C Carcinogenic M Mutagenic More details Important to know Some uses of this substance are restricted under Annex XVII of REACH.

¹⁹ Zie bijvoorbeeld M.L. Olsford, 'Toxicological evaluation of inhalation exposure to benzene and toluene in a raptorial bird, the American kestrel, *falco sparverius*', 2007, <https://harvest.usask.ca/handle/10388/etd-08292007-171718>

²⁰ Verordening (EG) nr. 1907/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 18 december 2006 inzake de registratie en beoordeling van en de autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH), tot oprichting van een Europees Agentschap voor chemische stoffen, houdende wijziging van Richtlijn 1999/45/EG en houdende intrekking van Verordening (EEG) nr. 793/93 van de Raad en Verordening (EG) nr. 1488/94 van de Commissie alsmede Richtlijn 76/769/EEG van de Raad en de Richtlijnen 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG en 2000/21/EG van de Commissie

Bron: ECHA²¹, *substance information on benzene*

26. Ook emissies van zink zijn giftig. Volgens ECHA is onder de REACH-verordening melding gemaakt van hoge toxiciteit voor het aquatisch milieu²²:

Zinc

Regulatory process names 23 Translated names 44 CAS names 1 IUPAC names 36 Trade names 35 Other identifiers 13

Substance identity	Hazard classification & labelling
EC / List no.: 231-175-3 CAS no.: 7440-66-6 Mol. formula: Zn	 Warning! According to the classification provided by companies to ECHA in REACH registrations this substance is very toxic to aquatic life and is very toxic to aquatic life with long lasting effects. This substance is covered by several Harmonised Classifications and Labelling's (CLH) entries approved by the European Union. Differentiating between the different CLH's entries requires manual verification. To know more about the CLH please visit the C&L Inventory.

Zn

Bron: ECHA, *substance information on zinc*.

27. Ook de restantlozingen van kwikverbindingen, lood en nikkel betreft lozingen van zeer zorgwekkende stoffen. Alifaatverbindingen kunnen eveneens toxisch zijn. Voor de meeste stoffen die ook na toepassing van de koolstoffilter worden geloosd geldt dat deze als zeer zorgwekkende stoffen zijn aangemerkt. Dit betekent dat er een verplichting is om aan te tonen of de lozing van deze stoffen verder kan worden geminimaliseerd. Er lijkt in het MER geen aandacht te zijn gegeven aan verdere minimaliseringsmogelijkheden, terwijl in de omgevingsvergunning en de overige besluiten niet is getoetst of verdere reductie mogelijk is.
28. Op grond van paragraaf 9.1 uit de Mijnbouwregeling (Mbr) geldt voor lozingen vanuit mijnbouwinstallaties op zee bovendien een minimaliseringsverplichting, mede voortvloeiend uit het Verdrag van Oskar²³. In de Mijnbouwregeling is onder andere de minimaliseringsverplichting opgenomen die voor lozingen op zee geldt, zoals beschreven in de Oskar-aanbeveling 2001/1 *'for the Management of Produced Water from Offshore Installations'* van 29 juni 2001. In de toelichting op de Mijnbouwregeling is hierover onder andere het volgende gesteld:
- “Uitgangspunt op lange termijn in deze Aanbeveling is dat door toepassing van de ‘best beschikbare technieken’, uitgelegd in Oskarverdrag aanhangsel 1, in 2020 de oliehoeveelheid, in productiewater geloosd vanaf mijnbouwinstallaties, geen enkele schade meer mag aanbrengen aan het mariene milieu. In deze Aanbeveling wordt er op korte termijn vanuit gegaan dat bij het ontwerpen van nieuwe installaties of bij substantiële modificaties aan bestaande installaties, het uitgangspunt dient te zijn een minimalisatie van lozingen en waar mogelijk het reduceren van lozingen tot nul. Deze minimalisatie van lozingen zal worden meegenomen bij de beoordeling van bijvoorbeeld de milieueffectrapportage en het verlenen

²¹ https://echa.europa.eu/nl/substance-information/-/substanceinfo/100.000.685?_disssubinfo_WAR_disssubinfoportlet_backURL=https%3A%2F%2Fecha.europa.eu%2Fnl%2Fhome%3Fp_p_id%3Ddisssimplesearchhomepage_WAR_dissearchportlet%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26_disssimplesearchhomepage_WAR_dissearchportlet_sessionCriteriaId%3D

²² <https://echa.europa.eu/nl/substance-information/-/substanceinfo/100.028.341>

²³ Verdrag inzake de bescherming van het mariene milieu in het noordoostelijk deel van de Atlantische Oceaan van 22 september 1992, Trb. 1993, 141.

van (mijn- bouw)milieuvergunningen voor nieuw te plaatsen installaties.” (Stcr 2002, 245, p. 33).

29. Of de alifaten, benzeen, kwik, arseen, cadmium, nikkel en zink geminimaliseerd zijn, blijkt niet uit het MER. Er is een koolstoffilter toegepast, maar in hoeverre stoffen vervangen kunnen worden door minder gevaarlijke stoffen met minder schadelijke lozingen en in hoeverre verdergaande minimalisering mogelijk is voor alle stoffen, is niet onderzocht. Deze verplichting tot nader onderzoek geldt zeker ook ten aanzien van de stoffen die na toepassing van het koolstoffilter niet gereduceerd zijn: cadmium en zink. De milieugevaarlijke stof benzeen maar zeer beperkt gereduceerd. Appellanten zijn van oordeel dat de bestreden besluiten niet aan de minimaliseringplicht voldoen waar het de lozingen naar zee betreft.

Kaderrichtlijn water

30. De stroomgebieden waarop de Kaderrichtlijn water²⁴ (KRW) van toepassing is, reiken tot in de Noordzee. Lozingen rond de boorlocatie kunnen daardoor de stroomgebieden waarvoor de normen van de KRW gelden, bereiken. Dit geldt te meer daar door de werking van eb en vloed invloed hebben op de waterkwaliteit van dat deel van de Noordzee, op het Eems-Dollard gebied en op de Waddenzee. Er stroomt voortdurend water en slib van zee naar het Eems-Dollard estuarium. Rijkswaterstaat schrijft hierover het volgende:

“De vloedstroom landinwaarts is nu veel sterker dan de ebstroom terug naar zee en dat leidt tot een netto import van slib. Bij het continue baggeren en storten wervelt bovendien voortdurend slib op. “ (Rijkswaterstaat, ‘Memo Factsheet verkenning grote wateren, Eems-Dollard Het laatste estuarium van de Waddenzee’, 2017, p. 4, par. 3).

31. Met de fysische chemie van water in de Eems-Dollard en bij de Eems-Dollard kust is het volgens Rijkswaterstaat niet goed gesteld (score “ontoereikend “ en “matig “):

Waterlichaam	Fytoplankton	Macrofauna	Overige waterflora	Vis	Fysische - Chemie	EINDOORDEEL ECOLOGIE
Eems-Dollard	*1					
Eems-Dollard kust						

Bron: Rijkswaterstaat, ‘Memo Factsheet verkenning grote wateren, Eems-Dollard Het laatste estuarium van de Waddenzee’, 2017, p. 16

32. In 2018 publiceerde de Omgevingsdienst Groningen het Rapport zware metalen (Arseen, Cadmium, Kwik en Lood)²⁵. Volgens de gegevens in het rapport zitten er significante

²⁴ Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid

²⁵ <https://cloudstorage.uni-oldenburg.de/apps/onlyoffice/s/n9nwTNMRTHieE7c?fileId=7440333851>

hoeveelheden zware metalen in het Eems-Dollard estuarium, niet alleen in water en slib, maar ook in de voedselketen (mosselen). Het estuarium wordt in het rapport als volgt begrenst:

Bron: Omgevingsdienst Groningen, Rapport zware metalen (Arseen, Cadmium, Kwik en Lood), 2018, p. 7

33. Het beschouwde gebied loopt tot in de Noordzee, voorbij Rottumerplaat en Borkum. Het rapport bevat de volgende gegevens over zware metalen in het estuarium, waaronder aan de hand van metingen in mosselen, de hoeveelheid zware metalen in de voedselketen:

De concentraties zware metalen in het estuarium wordt op basis van de beschikbare gegevens als volgt ingeschat (Tabel I):

COMPARTIMENT	METAAL:			
	ARSEEN (As)	CADMIUM (Cd)	KWIK (Hg)	LOOD (Pb)
lucht (ng/m ³)	0,5	0,1	1,5	3
water (µg/l)	1,5	0,1	0,001	0,1
sediment (mg/kg drooggewicht)	15	0,4	0,2	40
mossel (mg/kg drooggewicht)	-	1	0,25	3

TABEL I

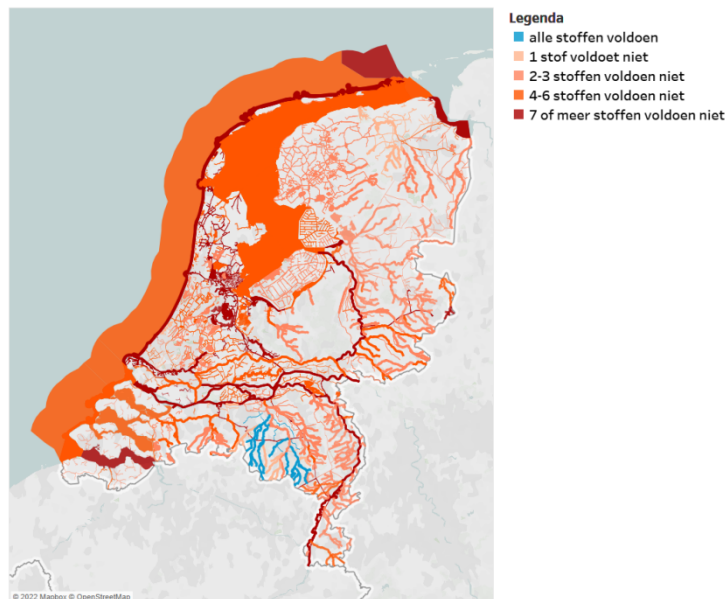
Bron: Omgevingsdienst Groningen, Rapport zware metalen (Arseen, Cadmium, Kwik en Lood), 2018, p. 3

34. Doel van het rapport is meer inzicht te krijgen in de herkomst van deze milieuschadelijke stoffen. In het rapport wordt verder het volgende gesteld:

“Zware metalen in het Eems-Dollard-estuarium worden opgenomen in de voedselketen. Deze metalen zijn een belasting voor met name dieren die in het gebied leven. Metalen hebben de eigenschap dat ze accumuleren in de voedselketen, organismen die hoger in de voedselketen staan, zullen meer metalen in hun lichaam hebben dan dieren onder in de voedselketen. Er is wel informatie beschikbaar over gehalten in dieren, maar deze is moeilijk te interpreteren. Op basis van een eerste orde bioaccumulatiemodel kan echter voorspeld worden dat een toename van het gehalte van metalen in het estuarium leidt tot een evenredige toename van gehalte in in het gebied levende organismen.” (p.4).

35. De belangrijkste bron van zware metalen arseen, cadmium, kwik en lood in het Eems-Dollard estuarium is volgens dit rapport ‘slib uit de Noordzee’:

“Er zijn meerdere bronnen waardoor het Eems-Dollard-estuarium belast wordt door metalen. De belangrijkste blijkt de aanvoer vanuit slib uit de Noordzee te zijn (par. 4.5), gevolgd door aanvoer vanuit de Eems (par. 4.4). De directe en indirecte lozingen door bedrijven in de nabijheid van het gebied leveren slechts een beperkte bijdrage.”

Bron: waterkwaliteitsportaal, Kaart inzake Nederlandse wateren; 'Aantal chemische stoffen dat niet voldoet aan de KRW, 2022, zie:
<https://waterkwaliteitsportaal.overheidsbestanden.nl/Kaarten/SGBP%202022-2027%20definitief/Nederland/Aantal%20chemische%20stoffen%20dat%20niet%20voldoet.PNG>

36. Ook Duitsland kampt met overschrijding van de normen voor chemische-fysische kwaliteit van de Duitse relevante stroomgebieden. Volgens het Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz die in haar zienswijze een toelichting op de lozing van Benzol, Kwik, Cadmium en Nikkel heeft gevraagd, geldt voor het bereiken van een goede chemische toestand van Duitse wateren voor bijvoorbeeld Kwik dat een meetbare verhoging van de concentratie niet is toegestaan omdat de bovengrens al wordt overschreden²⁶. Voor de overige stoffen is dit mogelijk ook het geval in Duitsland. De lozing van productiewater ook na toepassing van de koolstoffilter zorgt nog steeds voor meetbare concentraties kwik, cadmium, zink en nikkel. Hoe dit zich verhoudt tot de Duitse normoverschrijding op grond van de Kaderrichtlijn water is onduidelijk en lijkt niet specifiek getoetst.
37. Appellanten onderschrijven overigens de Duitse beoordelingssystematiek die rechtstreeks volgt uit de Kaderrichtlijn water en uit de jurisprudentie van het Hof van justitie over toepassing van de daarin opgenomen normen voor waterkwaliteit en is recent door het Hof nogmaals bevestigd:
 “92. In herinnering moet worden gebracht dat het Hof in zijn arrest van 1 juli 2015, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland (C-461/13, EU:C:2015:433, punt 70), heeft geoordeeld dat het begrip „achteruitgang van de toestand” van een oppervlaktewaterlichaam als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder a), i), van richtlijn 2000/60, aldus moet worden uitgelegd dat sprake is van achteruitgang zodra de toestand van ten minste één van de kwaliteitselementen als bedoeld in bijlage V bij die richtlijn een

²⁶ Zie Toetsingsadvies Commissie mer, p. 5, voetnoot 15

klasse achteruitgaat, zelfs als die achteruitgang niet tot gevolg heeft dat het oppervlaktewaterlichaam in het algemeen wordt ingedeeld in een lagere klasse. Indien het betreffende kwaliteitselement zich reeds in de laagste klasse bevindt, vormt iedere achteruitgang van dat element evenwel een „achteruitgang van de toestand” van een oppervlaktewaterlichaam in de zin van deze bepaling. “ (HvJ EU, 28 mei 2020, IL e.a., zaak C-535/18, par 92).

38. Nu duidelijk is dat de waterkwaliteit van de Duitse en Nederlandse stroomgebieden zich in een lage klasse bevindt waar het de chemisch-fysische kwaliteit betreft, volgt uit de Kaderrichtlijn water in navolging van de jurisprudentie van het Hof dat de langjarige lozingen vanaf het platform dat de meetbare verhogingen van concentraties schadelijke stoffen, zoals benzeen, kwik, nikkel, cadmium en zink, niet zijn toegestaan. Daarbij lijkt ten onrechte ook voorbij te zijn gegaan aan de stroomrichting van het zeewater. Water en slib bewegen vanuit de Noordzee onder invloed van eb en vloed in stroomopwaartse richting het stroomgebied Eems-Dollard binnen.

39. Ook is ten onrechte in de beoordeling niet meegenomen dat in de op grond van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie²⁷ vastgestelde mariene strategie voor de Noordzee en de kustwateren van de Waddenzee en de Eems-Dollard een normoverschrijding is vastgesteld van de volgende stoffen:

“Conclusies

Volgens de KRW-beoordeling overschrijdt kwik de EU-norm in water in het KRW-waterlichaam Eems-Dollard kustwater.(...)

Benzo[g,h,i]peryleen overschrijdt de KRW EU-norm in water in de .
KRW waterlichamen Hollandse kust, Noordelijke Deltakust, Zeeuwse kust, Waddenkust en Eems-Dollard kustwater. “ (Mariene Strategie Deel 1, Actualisatie 2018, p. 187).

40. Op grond van deze conclusies zijn de volgende milieudoelen geformuleerd:

“Milieudoelen (Art 10)

Gerelateerde doelen

D8T1 (kustwateren): het verlagen van de toevoer van vervuilende stoffen die nog niet aan de KRW-normen voldoen, conform het tijdpad van de stroomgebiedbeheerplannen. Concentraties van vervuilende stoffen die al voldoen aan de KRW-normen niet laten toenemen.

D8T4: Verlagen van de toevoer van zware metalen in het mariene milieu

D8T3: Het op regionaal niveau volgen van koperconcentraties, nu dit zware metaal wordt ingezet als vervanger voor TBT (OSPAR).

D8T6: Verminderen van gebruik lood, onder andere in de sportvisserij (KRW) “ (idem).

41. De lozingen in verband met het project van OneDyas lijken niet aan deze milieudoelen te zijn getoetst, hoewel ook in 2018 al werd vastgesteld dat de kwikgehalten niet dalen en dat de hoeveelheid cadmium in zee zelfs toeneemt:

“In de subregio Zuidelijke Noordzee daalt de concentratie van lood, concentratie van kwik vertoont geen statistisch significante verandering en de concentratie van cadmium stijgt. “(Mariene Strategie Deel 1, Actualisatie 2018, p. 191).

²⁷ Zie <https://www.noordzeeloket.nl/beleid/europese/deel-1-milieutoestand/>

Autorisatie voor chemische stoffen onder REACH en Ospar

42. Appellanten hebben op basis van de ter inzage gelegde stukken niet kunnen nagaan in hoeverre voor de voor de gasboring te gebruiken chemicaliën en voor het betreffende gebruik bij gaswinning een autorisatie is verleend op grond van de REACH-verordening. Kortom, appellanten hebben niet kunnen nagaan in hoeverre bij de beoordeling van de milieu-effecten van de gaswinning het gebruik van onder een REACH-vergunning vallende stoffen als uitgangspunt is genomen. Dit is van belang omdat indien de beoordeling van milieu-effecten is uitgegaan van gebruik van chemicaliën waarvoor nog geen vergunning onder REACH is verleend, het risico bestaat dat bij de daadwerkelijk uitvoering van het project vervuiler en giftiger chemicaliën zullen worden ingezet dat in het MER en de bestreden besluiten is beoordeeld. Hierdoor kan sprake zijn van voorzienbare onderschatting van de milieu-effecten van de gaswinning. De betreffende informatie over REACH-vergunningen had bij de beoordeling dienen te worden betrokken. Nu dat niet is gebeurd, is sprake van onvolledige onderbouwing van het winningsplan en de bestreden besluiten.

43. Verder geldt op grond van de Mijnbouwregeling die verwijst naar het Ospar-verdrag dat Het gebruik en de lozing van chemicaliën die bij de opsporing of winning van delfstoffen op zee worden gebruikt, mijnbouwhulpstoffen, zijn twee Ospar-besluiten vastgesteld, die eveneens in de Mijnbouwregeling zijn geïmplementeerd, in de paragrafen 9.2 en 9.3 Mbr. Het betreft in de eerste plaats Ospar-besluit 2000/2 *'on a Harmonised Mandatory Control System for the Use and Reduction of the Discharge of Offshore Chemicals'* uitgewerkt in Ospar-aanbeveling 2000/4 en Ospar-aanbeveling 2000/5 (HOCNF). Ten tweede gaat het om Ospar-besluit 2000/3 *'on the Use of Organic-Phase Drilling Fluids (OPF) and the Discharge of OPF-Contaminated Cuttings'*. Dit besluit heeft betrekking op het gebruik en de lozing van boorvloeistoffen. In de toelichting op de Mijnbouwregeling wordt hierover onder andere het volgende gesteld:

“Uitgangspunt van Osparbesluit 2000/2 op lange termijn is de lozingen in zee te verminderen door middel van regulering van het gebruik en lozing van chemicaliën. Hiertoe wordt een mechanisme in werking gesteld om langs een geleidelijk aflopende schaal schade aan het zeemilieu in de komende jaren te reduceren met als doel om in 2020 geen schade meer in het mariene milieu te veroorzaken. Daarbij wordt uitgegaan van het voorzorgsprincipe, van het principe dat de vervuiler betaalt, en van toepassing van de best beschikbare technieken en de beste milieupraktijk, zoals omschreven in aanhangsel 1 van het Osparverdrag. Bovendien wordt uitgegaan van het substitutiebeginsel, dat wil zeggen dat bepaalde schadelijke chemicaliën moeten worden vervangen, indien minder schadelijke vervangende middelen beschikbaar zijn.”(Stcr. 2002, nr 245, p. 36).

En:

“In concreto verplicht dit Ospar-besluit de verdragsstaten tot het vooraf controleren van alle chemicaliën die bij de opsporing en winning van delfstoffen worden gebruikt en geloosd.” (idem).

44. Zo moet worden bepaald welke chemicaliën in of als mijnbouwhulpstoffen en boorvloeistoffen zullen worden gebruikt. Daarbij dient getoetst te worden aan artikelen 9.2.1, 9.2.3 en 9.24 van de Mbr en de overige bepalingen van paragraaf 9.2 en 9.3 van de Mbr. De toelaatbaarheid van stoffen, de vervangbaarheid en de milieugevolgen van de te gebruiken chemicaliën dienen in het MER te worden beschreven. Vervolgens dient een doorkijk te worden uitgevoerd waarbij wordt getoetst of de voorziene stoffen voldoen aan

de voorschriften van het Mbr. Door deze beschrijving en beoordeling niet in het kader van het MER en de bestreden besluiten uit te voeren, is onduidelijk of de bestreden besluiten uitvoerbaar zijn en het platform zodanig wordt geëxploiteerd dat het milieu zo min mogelijk wordt belast. Het is echter in de bestreden besluiten onduidelijk gebleven welke chemicaliën zullen worden toegepast, welke milieugevolgen dit zal hebben en of betreffende stoffen passen binnen het beoordelingskader van de paragrafen 9.1, 92 en 93 van de Mbr.

Gebruik van biociden / pesticiden voor aanleg en boringen

45. De passende beoordeling en het MER bevatten ten onrechte geen beoordeling van effecten van gebruik van biociden en pesticiden bij afzinken van de installatie en tijdens het boorproces. Gegevens over soorten, schadelijkheid en hoeveelheden biociden en pesticiden die tijdens de looptijd van de vergunningen in het gebied zullen worden gebruikt, ontbreken. De passende beoordeling en het MER zijn hierdoor incompleet.

Injectie productiewater

46. Onder het opschrift 'Lucht' is voorschrift 3.1.10 in de omgevingsvergunning opgenomen, met een eerste en tweede lid. Het voorschrift bepaalt dat de mogelijkheden van injectie van productiewater in putten moet worden onderzocht. In de vergunning is niet bepaald dat in alle gevallen toepassing van het koolstoffilter blijft voorgeschreven. Ook in geval van injectie van productiewater in putten is immers niet met complete zekerheid uit te sluiten dat lekken naar zee optreden. Voor dat geval dient ook indien het productiewater niet meer op zee wordt geloosd, maar ondergronds wordt opgeslagen te worden verzekerd dat de daarmee vrijkomende milieugevaarlijke stoffen tot een minimum beperkt blijven.

Voorschrift ter voorkoming van zich ontdoen van afval op zee

47. Hoofdstuk 10 van Deel 2 van het MER beschrijft globaal hoe met afval van aanleg, productie en ontmanteling wordt omgegaan. Om te voorkomen dat afval van de aanleg of productie in verband met de gaswinning in zee verdwijnt, is het noodzakelijk om in de omgevingsvergunning dan wel in een ander deel van de besluitvorming een voorschrift op te nemen dat expliciet verbiedt om zich in zee te ontdoen van afval dat ontstaat door aanleg en exploitatie inzake gaswinning. Het zich ontdoen van afval in zee is een wereldwijd en aanzienlijk milieuprobleem, dat door middel van duidelijke voorschriften in vergunningen dient te worden uitgebannen. Daartoe dient naar het oordeel van appellanten een voorschrift te worden opgenomen dat verbiedt zich te ontdoen van enige stof in zee, behoudens voor zover expliciet is toegestaan in de omgevingsvergunning (bijvoorbeeld productiewater dat aan de lozingseisen voldoet).
48. Om te voorkomen dat enige afvalstof toch in zee terecht komt, dient in de omgevingsvergunning verder te worden voorgeschreven dat al het afval wanneer dat aan land wordt gebracht wordt geregistreerd. De registratieplicht heeft betrekking op zowel de hoeveelheden als de aard van het afval, onder vermelding van de van toepassing zijnde afvalcodes. Over opslag, scheiding en afvoer van afvalstoffen bevat de bestreden omgevingsvergunning geen voorschriften. Deze dienen naar het oordeel van appellanten alsnog te worden opgenomen. Een globale beschrijving in het MER volstaat niet. De afvalstromen dienen bovendien te worden gerapporteerd en regelmatig door een onafhankelijke derde te worden gecontroleerd. Het enkele HSE-model voor monitoring,

waarbij geen onafhankelijke derden worden ingeschakeld, is onvoldoende gelet op de risico's van afval op zee en het feit dat moeilijk zicht te krijgen is en toezicht te houden is op afvoer en bestemming van afvalstoffen die op zee ontstaan.

Vrijkomen radioactiviteit

49. In het MER, Deel 1, is beschreven dat bij gaswinning radioactiviteit kan vrijkomen:
"Sommige aardgasreservoirs in de diepe ondergrond geven in de loop van de productie NORM-materiaal ("van nature voorkomende radioactief materiaal") af. In dat geval wordt een platform NORM-besmet verklaard en gelden voor het onderhoud specifieke eisen en procedures." (MER Deel 1, p. 28).
50. Tot welk niveau de radioactiviteit kan oplopen, hoelang straling kan vrijkomen en wat de risico's voor de omgeving zijn, is niet beschreven en beoordeeld. Mogelijke aanzienlijke milieueffecten kunnen zonder een dergelijke beoordeling echter niet worden uitgesloten. Ook is onduidelijk of ter bescherming van milieu en natuur nadere vergunningvoorschriften nodig zijn. Appellanten vinden de besluitvorming hierdoor niet goed onderbouwd.

Ontbreken 'nulmeting'

51. Om de gevolgen van dit project in de kwetsbare Noordzee goed te kunnen beoordelen en monitoren, is het nodig om de onverstoorde nulsituatie in kaart te brengen. Dit betreft de huidige staat van de zeebodem waar het platform is voorzien, de gehalten gevaarlijke stoffen in slib en schelpdieren in het beïnvloede gebied, de aantallen foeragerende vogels en zeezoogdieren rond de winningslocatie (tot circa 11 km in de rondte, verstoringsafstand van helicopters). Zonder goede nulmeting is het vrijwel onmogelijk om vast te stellen of de beoordeling van de milieugevolgen adequaat is geweest en of aanzienlijke milieueffecten zich voordoen.

Ontbreken verzekering voor schade of financiële zekerheid voor ontmanteling en milieuschade

52. Gelet op de kwetsbaarheid van de Noordzee, de Waddenzee en de Duitse en Nederlandse kustzones, de diepe boringen, gebruik van zeer vervuilende stoffen, risico's van bodemdaling en aardbevingen, kan de exploitatie van boorputten op zee leiden tot aanzienlijke milieuschade en schade aan beschermde gebieden en soorten. Onder paragraaf 17.2 van de Wet milieubeheer kan herstel en vergoeding van dergelijke schade worden opgelegd aan de veroorzaker van die schade. Op grond paragraaf 4.1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht is het mogelijk in een verplichting tot financiële zekerheid op te leggen in de omgevingsvergunning. Verder wijzen appellanten op de artikelen 46, 47 en 48 van de Mijnbouwwet, waarin is bepaald dat financiële zekerheid kan worden voorgeschreven ten aanzien van schade door aardbevingen, het ontmantelen van de boor- en winningsinstallatie en de verwijdering van kabels en pijpleidingen.
53. Appellanten zijn van oordeel dat aan OneDyas ten onrechte geen verplichting is opgelegd tot het aanhouden van financiële reserves die dekkend zijn voor mogelijke milieuschade of schade aan beschermde natuur in verband met de exploitatie. Verder hadden ook financiële reserves moeten worden voorgeschreven die dekkend zijn ten aanzien van mogelijke

aardbevingsschade en ten aanzien van toekomstige ontmantelingskosten voor platform, pijpleidingen en kabels. Vanuit het beginsel 'de vervuiler betaalt' en de aanzienlijke risico's die aan gaswinning verbonden zijn, is het in strijd met de voornoemde bepalingen en met het vereiste van zorgvuldige besluitvorming, dat in de mijnbouwvergunning en de omgevingsvergunning dergelijke voorschriften niet zijn opgenomen.

Passende beoordeling onvolledig en opgeknipt

54. Niet alleen het project is opgeknipt, in een fase 1 en andere fasen, ook de passende beoordeling is opgeknipt, waardoor het zicht op de volledige effecten van het project op de beschermde natuur ernstig belemmerd wordt. In de passende beoordeling is het project opgeknipt in deelaspecten als 'geluid' en 'vertroebeling' (zie bijvoorbeeld omgevingsvergunning, Bijlage, p. 2), terwijl andere aspecten die op voorhand als niet significant werden aangemerkt in de Natuurtoets, terzijde zijn gelaten en in de passende beoordeling niet worden beoordeeld.
55. De gehanteerde methodiek is compleet in strijd met het projectbegrip dat leidend is voor het uitvoeren van de passende beoordeling. Het projectbegrip gaat niet uit van deeleffecten van een activiteit. Het uitgangspunt is nu juist gelegen in de beantwoording van de vraag of het project in zijn geheel beschouwd en na passende beoordeling met zekerheid geen significante effecten op de beschermde natuurwaarden zal veroorzaken. De uitgevoerde beoordeling is daarmee in strijd. Zo leidt verstoring door geluid vanaf het boorplatform, ook onder de gehanteerde verstoringsgrens, mogelijk op zichzelf beschouwd niet tot significante effecten voor – bij wijze van voorbeeld – de zwarte zee-eend, maar wel in combinatie met de versturende effecten van bouwactiviteiten, aan- en afvaren van schepen en heen en weer vliegen van helikopters, verstoring van foerageergrond door bodemdaling, slibafzetting en vervuulende lozing van stoffen. De uitgevoerde beoordeling is door de gehanteerde methodiek van opknippen in deeleffecten niet passend en daaruit is niet de zekerheid te verkrijgen dat significante effecten van het project zijn uitgesloten.

Passende beoordeling onvolledig: stikstofdepositie en SO₂

56. De berekening van de hoeveelheid stikstofdepositie als gevolg van het project is onvolledig, nu daarin niet de uitstoot van aan- en afvaren van schepen voor de bouw en aanleg van het platform, de pijplijn en de leidingen is meegenomen en ook het verkeer van en naar het platform na de bouw, in de productiefase niet is berekend aan de hand van de trajecten die naar verwachting door schepen en helikopters zullen worden afgelegd, althans de vaar- en vliegroutes zijn onvoldoende duidelijk. De Aerius-berekeningen lijken voor scheepsverkeer en heliportervluchten niet aan de hand van routes te zijn uitgevoerd. De vaar- en vliegroutes blijken in ieder geval niet uit de Aerius-berekeningen in het Addendum op het MER.
57. Appellanten hebben kennisgenomen van de mededeling in het MER dat voor scheepvaart van een vaartraject van 7,5 km zou moeten worden uitgegaan, omdat het verkeer zich vervolgens na deze afstand samen zou voegen met verkeer op een bestaande vaarroute. In de Aerius-berekeningen is niet na te gaan of inderdaad met een traject van 7,5 km is gerekend. Onduidelijk is verder waar het vaartraject van al dan niet 7,5 km precies loopt en of dat een realistische route is en waarom niet ook de depositie als gevolg van het verdere traject is beoordeeld. De vraag rijst ook waarom het scheepsverkeer van en naar het

boorplatform aan zou sluiten bij de bestaande scheepsroute Eemshaven – Noordzee. Het is voor de schepen mogelijk korter en efficiënter om zich pas na een langer traject dan 7,5 km te voegen bij het verkeer op de bestaande vaarroute. Voor appellanten is niet na te gaan welke gegevens precies zijn gebruikt en of deze al dan niet uitgaan van een realistisch vaartraject.

58. Volgens de Instructie Gegevensinvoer van Bij12 wordt verkeer in de regel meegenomen 'tot het zich verdund heeft tot enkele procenten van het reeds aanwezige verkeer'. Of een dergelijke verdunningsredenatie is toegepast, is eveneens niet duidelijk.
59. De vaargeul Eemshaven-Noordzee kan bovendien vanaf het boorplatform veel sneller op een punt dicht bij de Eemshaven benaderd worden, zodat het maar de vraag is of verdunning wel na 7,5 km op zal treden. Dit vergt nader onderzoek dat niet is uitgevoerd of althans voor appellanten niet inzichtelijk is.
60. De effecten van depositie van SO₂ uit het project, bouw, gaswinning en scheepsverkeer, die zeer schadelijk en op andere wijze schadelijk is voor kwetsbare habitats dan depositie van NO_x – SO₂ heeft een sterk verzurend effect – zijn in het geheel niet beoordeeld. Veel voor verzuring en vermesting gevoelige habitats in Natura 2000-gebieden zijn door de bestaande stikstofovermaat zwaar belast en verkeren niet in gunstige staat van instandhouding. De depositie van SO₂ uit schepen heeft naast de depositie van NO_x en andere stikstofverbindingen daarom niet uit te sluiten significante effecten op beschermde natuur van Natura 2000-gebieden. Daarbij moet in aanmerking worden genomen dat de KDW's, de kritische depositiewaarden, voor die habitats zijn vastgesteld in een niet-overbelaste situatie waarin lage hoeveelheden stikstof en zwavel niet voor aantasting zorgen. Voor de al overbelaste habitats is echter onder de huidige omstandigheden en in de huidige staat van instandhouding iedere extra hoeveelheid stikstof of zwavel die deponeert, schadelijk. Door de SO₂-depositie buiten beschouwing te laten, is daarom niet de zekerheid verkregen inzake dit project dat significante effecten kunnen worden uitgesloten. Ook op dit punt schiet de uitgevoerde beoordeling tekort.
61. Naar het oordeel van appellanten had bovendien een Aerius of vergelijkbare berekening moeten worden uitgevoerd voor stikstofdepositie op de voor stikstof zeer gevoelige habitats op Borkum en in de rest van het Natura 2000-gebied Niedersächsisches Wattenmeer und Angrenzendes Küstenmeer. De Duitse beoordelingssystematiek, of met name de afwezigheid daarvan, voldoet niet aan artikel 6, derde lid, van de Habitatrichtlijn. Deze bepaling verplicht tot een passende beoordeling volgens de best beschikbare kennis. Ten onrechte is de stikstofdepositie en depositie van SO₂ op Duitse natuurwaarden in het geheel niet berekend en beoordeeld. In het Natura 2000-gebied Niedersächsisches Wattenmeer und Angrenzendes Küstenmeer ligt echter een groot aantal voor stikstof en verzuring gevoelige habitat en leefgebieden, onder andere Vegetationsfreies Schlick-, Sand- und Mischwatt (LRT 1140), Lagunen (Strandseen) (LRT 1150*), Flache große Meeressarme und -buchten (LRT 1160), Atlantische Salzwiesen (LRT 1330), Primärdünen (LRT 2110), Weißdünen mit Strandhafer (LRT 2120), Graudünen der Küsten mit krautiger Vegetation (LRT 2130*), Küstendünen mit Krähenbeere (LRT 2140), Küstendünen mit Besenheide (LRT 2150*), Dünen mit Sanddorn (LRT 2160), Dünen mit Kriechweide (LRT 2170), Bewaldete Küstendünen (LRT 2180), Feuchte Dünentäler der Küstendünen (LRT 2190). Onder andere op Borkum komt een deel van deze habitats voor. Scheeps- en heliportverkeer zullen naar verwachting voor stikstofdepositie en SO₂-depositie op Borkum en andere delen van het Natura 2000-gebied

zorgen. Effecten daarvan op deze habitats en andere natuurwaarden van de Duitse Natura 2000-gebieden zijn echter geheel niet beoordeeld.

Vvgb onvolledig: bouw- en aanlegfase niet beoordeeld

62. In de verklaring van geen bedenkingen bij de omgevingsvergunning is gesteld dat de stikstofdepositie in de bouw- en aanlegfase vanwege de wijziging van het Besluit natuurbescherming per 1 juli 2021 'buiten beschouwing' is gelaten. De betreffende 'bouwvrijstelling' is echter in strijd met artikel 6, derde lid, van de Habitatrichtlijn, dat een volledige en passende beoordeling van het hele project vereist, inclusief alle fases, waaronder de bouw- en aanlegfase. De Vvgb heeft dus ten onrechte de gevolgen van stikstofdepositie in de bouw- en aanleg fase buiten beschouwing gelaten. De omgevingsvergunning had op grond daarvan niet zonder nadere toets mogen worden verleend.

Borkumse Stenen: beoordelen als ware het aangewezen Natura 2000-gebied

63. In het beroepsschrift werd aangevoerd dat het gebied Borkumse Stenen op grond van de daar voorkomende natuurwaarden kwalificeert als Natura 2000-gebied en als zodanig had moeten worden aangewezen. Appellanten hebben betoogd dat het gebied daarom, in navolging van rechtspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State moet worden behandeld alsof het is aangewezen. Dit betekent dat de effecten van het gaswinningsproject op het gebied passend hadden moeten worden beoordeeld. Dat niet valt te ontkennen dat het gebied als Natura 2000-gebied kwalificeert, wordt bevestigd door het door Bureau Waardenburg genoemde overleg dat in 2021 over de bescherming van het gebied zou zijn gevoerd:

Borkumse Stenen

Het gebied de Borkumse aangewezen als zoekgebied voor bodembescherming binnen de KRM. Het gebied grenst aan het Duitse Natura 2000 gebied Borkum Riffgrund dat beschermd is vanwege de aanwezigheid van habitatype H1170 *Riffen van open zee*. Binnen het gebied de Borkumse Stenen is dit habitatype tevens aangetroffen (Bos *et al.* 2014) en wordt er momenteel overleg gevoerd over de bescherming hiervan en de mogelijk begrenzing van dit gebied. Hierna volgt een beschouwing van de aanwezigheid van

Bron: Achtergronddocument voor Passende Beoordeling Aanvullend ontwerp Programma Noordzee, Bureau Waardenburg, november 2021, p. 35

64. Het Doelendocument mariene Natura 2000-gebieden stelt bovendien dat er geen wezenlijk verschil is tussen de natuurwaarden in het Duitse Borkum Riffgrund en het Nederlandse gebied Borkumer Stenen, zodat daaruit niet anders kan worden geconcludeerd dan dat ook Borkumse staten kwalificeert als Natura 2000-gebied en als zodanig dient te worden behandeld. In het Doelendocument staat het volgende:
- "Het onderzoek concludeert dat er voor zover bekend geen wezenlijke verschillen zijn tussen de natuurwaarden in het Duitse en Nederlandse gedeelte van het Borkumse Stenen gebied" (Doelendocument mariene Natura 2000-gebieden²⁸, Selectie, begrenzing en doelen van mariene Natura 2000-gebieden in Nederland, p. 36).

²⁸ https://www.rwsnatura2000.nl/gebieden/eez/eez_documenten/handlerdownloadfiles.ashx?idnv=1619962

Geslotenverklaring deelgebied Borkumse Stenen daar waar project is voorzien

65. Ten tijde van het opstellen van de Natuurtoets in 2020 vond overleg plaats over sluiting van een deel van het gebied Borkumse Stenen. In de Natuurtoets is daarover het volgende gesteld:

Borkumse Stenen

Het plangebied ligt in het ecologisch waardevolle gebied Borkumse Stenen, dit gebied heeft op dit moment geen wettelijk beschermde status. Een deel van dit gebied wordt in de nabije toekomst waarschijnlijk gesloten voor bodemberoerende vormen van visserij. Het Rijk onderzoekt momenteel of deze sluiting beleidsmatig geborgd kan worden door aanwijzing van de Borkumse Stenen als Vogelrichtlijngebied³. Om die reden nemen we de Borkumse Stenen mee in de toetsing alsof het een Vogelrichtlijngebied is. Daarnaast wordt het gebied aangewezen als Kaderrichtlijn Marien (KRM) gebied en wordt er dus ook een toetsing aan de KRM uitgevoerd. Op die manier wordt onderzocht of er mogelijk effecten optreden op een gebied dat in de toekomst beschermd zal worden.

Bron: MER, Bijlage 9 Natuurtoets, p. 4

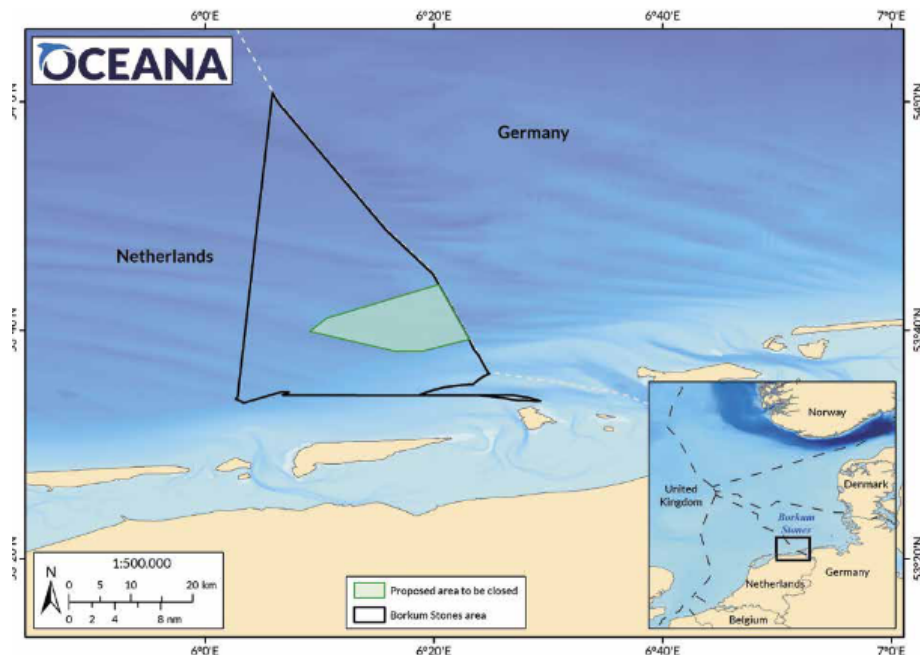
66. Het gaat om het deel van het gebied waarin ook de gasboringen, het platform, de elektrische kabels en de pijpleiding zijn voorzien. In een publicatie van zeebeschermingsorganisatie Oceana wordt hierover het volgende gesteld:

In 2017, the Dutch government, the (shrimp) fishing sector, and environmental NGOs reached an agreement (the *Noordzeekustvisserijakkoord*, also known as the *VIBEG-akkoord*) to protect a 108 km² area in Borkum Stones (Figure 6) that encompasses sandbanks, reefs, and *L. conchilega* fields.⁵⁹ The area is intended to be protected as a compensation measure to reduce the impact of opening a similar-sized area inside the *Noordzeekustzone* Natura 2000 MPA to shrimp fisheries. The agreement, which is still in a very preliminary process of implementation (J. Vrooman, pers. comm.), also establishes certain management measures, such as the prohibition of any bottom-contact fishing inside the new protected area, together with other management measures aimed at improving the sustainability and reducing the impacts of the fishery in the entire Natura 2000 site. The area to be closed (Figure 6) covers just 14.5% of the Dutch part of Borkum Stones⁶⁰ but would nevertheless be a step forward for the protection of the area.

Bron: Oceana, 'Protecting the North Sea: Borkum Stones', 2020, p. 18²⁹

67. In het rapport van Oceana is op pagina 18 een kaart met aanduiding van het te sluiten gebied opgenomen.

²⁹ Zie <https://europe.oceana.org/en/publications/reports/protecting-north-sea-borkum-stones>

Bron: Oceana, 'Protecting the North Sea: Borkum Stones', 2020, p. 18

68. Het Noordzeekustvisserijakkoord is gesloten in 2017 met de afspraak (p. 18):

"Teneinde de 50% zone II die niet zal worden gesloten te compenseren zal er in het zuidelijk deel van het gebied "Borkumse Stenen" een beschermingszone worden ingericht van 108 km². In dat gebied zal geen enkele vorm van actieve bodemberoerende visserij worden toegestaan. EZ zal het initiatief nemen om op basis van voorstellen van partijen een gebied binnen de Borkumse Stenen te identificeren dat in voldoende mate de belangrijkste ecologische waarden bevat en dat als zodanig een bijdrage kan leveren aan de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000 Aanwijzingsbesluit Noordzeekustzone."

69. Inmiddels is de te sluiten zone vastgelegd in het Noordzeeakkoord (NZA) dat in 2021 werd gesloten. De gemaakte afspraken zijn weergegeven op de website van het Noordzeeoverleg (NZO). Deze luiden als volgt:

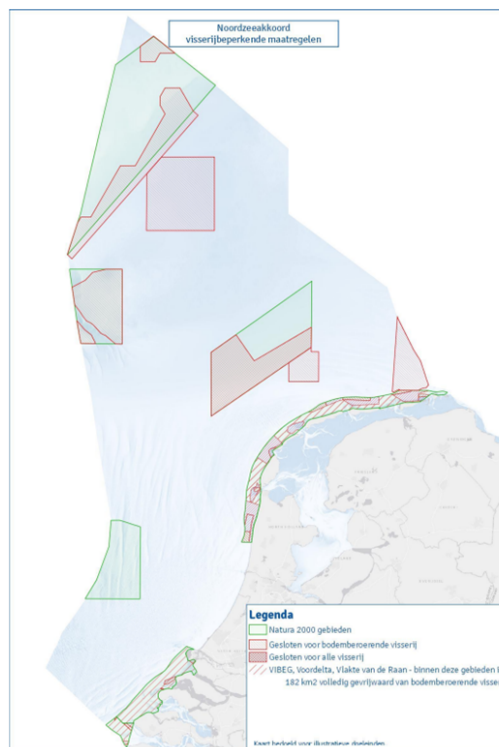
"Afspraak in Noordzeeakkoord

In het Noordzeeakkoord is in de afspraken over visserij in natuurgebieden op zee ten aanzien van de Borkumse Stenen in paragraaf 4.40 afgesproken:

"Voor de volgende gebieden worden de noodzakelijke uitvoeringsmaatregelen genomen zodat deze uiterlijk in 2022 effectief zijn.

Vergroting van de vrijwaring van bodemberoerende visserij van de Borkumse Stenen (+558 vierkante kilometer)."

De Borkumse Stenen zijn in bijlage 7 bij het NZA op de kaart aangegeven."

Bron: Noordzeeakkoord, Bijlage 7

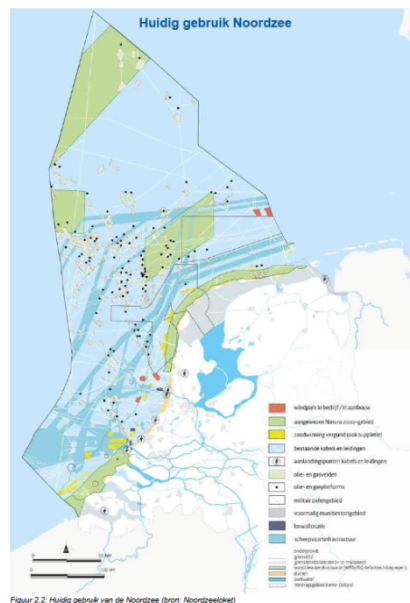
70. Hoe deze geslotenverklaring zich verhoudt tot de verstoring van het gebied door bouwen, gasboringen, aan- en afvaren van schepen, helicoptervluchten en slibstort, is in de bestreden besluiten ten onrechte niet beoordeeld. De vraag rijst of en hoe het gebied nog als compensatiegebied kan functioneren gelet op de verstoring door gaswinning.
71. Het gebied wordt vanaf 2022 gesloten als compensatie voor bodemverstoringende visserij, juist omdat in dit gebied sprake is van ecologisch waardevolle zeebodem. Ondanks ontbreken van voldoende nauwkeurig onderzoek wordt in de bestreden besluiten ecologische waarde van de zeebodem onder de locaties van het platform en de overige voorzieningen niet erkend, met alle risico's van dien voor verstoring en aantasting van de zeebodem. Appellanten zijn van oordeel dat de geslotenverklaring van het gebied Borkumse stenen, inclusief het zuidelijke deel waar het platform en de leidingen zijn voorzien, een belangrijke extra indicatie is voor de natuurwaarde van de zeebodem in dit gebied.

Geen gunstige staat van instandhouding: oester- en zandbanken en hard substraat (riffen)

72. In de passende beoordeling is onvoldoende aandacht besteed aan het belang van het gebied waar de gaswinning is voorzien. De Noordzee is door visserij, bouwactiviteiten, winning van fossiele energie en windparken al lang geen ongerepte natuur meer. De verstoring en aantasting zijn zeer groot. Daarom is herstel van de natuur, ook op het continentaal plat, en in en buiten de EEZ noodzakelijk, onder andere van de aangetaste zeebodem, zie ook een hierover uitgevoerde studie uit 2016 van Deltares in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK), waarin onder andere het volgende staat:

In het verleden was een fors deel van het NCP bedekt met hard substraat; voor het overgrote deel banken van platte oesters en een aantal natuurlijke habitats met stenen zoals de Klaverbank, delen van de Doggersbank en de Borkumse stenen bij Schiermonnikoog (Coolen et al., 2015). In het verleden zijn veel stenen uit deze gebieden en andere delen van het NCP verwijderd door vissers. Echter, ook vóór het verdwijnen van de oesterbanken en het weghalen van stenen door vissers bestond de bodem van de Noordzee (en zeker het NCP) voor het overgrote deel uit zand. Men kan dus vragen stellen hoe wenselijk het is om vanuit

73. De Deltares studie bevat de volgende kaart, afkomstig van het Noordzeeloket, waarop de in 2016 bestaande activiteiten in het Noordzeegebied worden weergegeven:

Figuur 2.2: Huidig gebruik van de Noordzee (bron: Noordzeeloket)

Bron: Deltares, 'Rijke riffen in de Noordzee, Verkenning naar het stimuleren van natuurlijke riffen en gebruik van kunstmatig hard substraat' 2016, p. 5 en 11

74. Niet alleen Zwarte zee-eend maakt van het gebied gebruik, maar ook Eider en andere jagers, waaronder vogels, vissen en zeezoogdieren, waarvoor Natura 2000-gebieden zijn aangewezen in Nederland en Duitsland, Noordzeekustzone, Borkum Riffgrund, Niedersächsisches Wattenmeer und Küst. Als foerageergebied zijn deze zandbanken en riffen van zeer groot belang, omdat de biodiversiteit daar zeer hoog is, zodat het belangrijk gebied is voor de voedselvoorziening van vele soorten.
75. Behoud van het nog weinige oppervlakte zeebodem dat onverstoorde is, zoals het gebied boven Schiermonnikoog en Borkum, bestaande uit Borkumse Stenen en Borkum Riffgrund, wordt daarmee van nog groter belang. Verstoring van leefgebied en aantasting van de zeebodem door bouw, boren, scheeps- en heliportverkeer als gevolg van gaswinning door OneDyas leidt juist op deze nog vrij onverstoordde plek, al snel tot niet uit te sluiten significante effecten op zandbanken, waaronder de habitatats H1110 en H1110B, riffen H1170 en voor vogels en zeezoogdieren van belang zijnde onverstoord foerageergebied. Appellanten verwijzen in dit verband naar de uitspraak van het Hof van justitie van de Europese Unie (hierna: het Hof of het Hof EU) in de zaak Mobilisation en Vereniging Leefmilieu, waarin het Hof het volgende overweegt:

“In omstandigheden als die van het hoofdgeding zijn de mogelijkheden om een vergunning te verlenen voor activiteiten die in een later stadium een nadelige invloed kunnen hebben op de ecologische situatie van de betrokken gebieden, noodzakelijkerwijs gering wanneer de staat van instandhouding van een natuurlijke habitat ongunstig is.” (Hof EU, 7 november 2018, ECLI:EU:C:2018:882, par. 103).

76. De staat van instandhouding van meerdere soorten voor welke het gebied van belang is, is niet gunstig. Daar zal hieronder meer specifiek worden stilgestaan. De zandbanken en riffen in de omliggende gebieden in de Noordzee en kustzone verkeren eveneens niet in gunstige staat van instandhouding (Sandbänke = H1110 en Riffe = H1170):

Schutzgut	BRg		
	Soll	Ist	Def.
Sandbänke	A	C	-2
Riffe	A	B	-1

Bron: Bundesamt für Naturschutz- "Die Meeresschutzgebiete in der deutschen AWZ der Nordsee", 2018 inzake beschermde zandbanken en riffen in Natura 2000-gebied Borkum Riffgrund³⁰

Tab. B: Gesamtüberblick über die Defizite der Schutzgüter.

Soll- und Ist-Zustand: (A) hervorragend; (B) gut; (C) mittel/schlecht; ? keine Bewertung vorhanden;

Defizit (Def.): 0: kein oder leichtes Defizit; -1: mittleres Defizit; -2: starkes Defizit; -: keine Bewertung vorhanden/vorgenommen bzw. kein Defizit ermittelt;

BRg - NSG „Borkum Riffgrund“; Dgb - NSG „Doggerbank“; Syl - NSG „Sylter Außenriff – Östliche Deutsche Bucht“; Ber.: Bereich; Kompl.: Komplexgebiet

Schutzgut	BRg			Dgb			Syl		
	Soll	Ist	Def.	Soll	Ist	Def.	Soll	Ist	Def.
Sandbänke	A	C	-2	B	C	-1	B (Ber. I)	C (Ber. I)	-1 (Ber. I)
Riffe	A	B	-1	kein Schutzgut			A (Ber. I)	C (Ber. I)	-2 (Ber. I)

77. De landelijke staat van instandhouding van Riffen H1170 in Nederland is eveneens niet gunstig, zo blijkt uit het profielendocument 2014³¹:

³⁰ <https://www.bfn.de/sites/default/files/BfN/service/Dokumente/skripten/skript477.pdf>

³¹ https://www.natura2000.nl/sites/default/files/profielen/Habitattypen_profielen/Profiel_habitatype_1170_2014.pdf

H1170 Riffen

Aspect	1994	2008	2013
Verspreiding	gunstig	gunstig	gunstig
Oppervlakte	gunstig	gunstig	gunstig
Kwaliteit	matig ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig
Beoordeling SvI	matig ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig

78. Voor Zandbanken H1110 en de subtypen A, B en C van dit habitat, is het beeld vergelijkbaar; er is sprake van een matig ongunstige staat van instandhouding³²:

H1110 Permanent overstroomde zandbanken

Aspect	1994	2004	2007	2013
Verspreiding	gunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Oppervlakte	gunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Kwaliteit	matig ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig	onbekend
Beoordeling SvI	matig ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig

79. Voor zover niet geheel zeker is of negatieve effecten kunnen worden uitgesloten, en op grond van het uitgevoerde camara- en monsteronderzoek is die zekerheid er niet, dient ervan te worden uitgegaan dat de werkzaamheden in Borkum Riffgrund tot niet uit te sluiten significante effecten kunnen leiden op Riffe (H1170) en SandBänke (H1110), habitats die in dat gebied in matig ongunstige en slechte staat verkeren. Voor wat betreft de in Nederland gelegen habitats H1170 en H1110, deze habitats verkeren niet in gunstige staat van instandhouding. Voor Borkumse stenen uit een eerste onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek van de Wageningenuniversiteit in opdracht van het ministerie van Economische Zaken gebleken dat binnen het zuidelijke deel van het gebied circa 979 ha van het habitat H1170 Riffen ligt, binnen het gehele gebied Borkumse Stenen is mogelijk 1980 ha habitat

³²https://www.natura2000.nl/sites/default/files/profielen/Habitattypen_profielen/Profiel_habitatype_1110_2014.pdf

H1170 Riffen. Omdat het habitat landelijk gezien niet in gunstige staat van instandhouding verkeert, dient aan Borkumse stenen groot belang te worden gehecht voor het behoud van dit habitattype. Iedere aantasting is daarom al snel aan te merken als significant. Daarmee is ten onrechte in de bestreden besluitvorming geen rekening gehouden.

80. Overigens hebben appellanten inmiddels geconstateerd dat als gevolg van de wijzigingen na terinzagelegging van de ontwerpbesluiten en het ontwerpwinningplan geen boorwater met boorgruis meer geloosd zal worden, zodat zich geen effecten van vertroebeling en sedimentatie meer zouden voordoen in de boorfase.

H1170 Riffen

81. Zoals in het beroepschrift werd beschreven zijn het boorplatform, de pijplijn en de elektriciteitsleidingen voorzien in het gebied Borkumse stenen dat als habitatrichtlijngebied kwalificeert vanwege de aanwezigheid van het zeer kwetsbare en ecologische waardevolle habitat H1170.
82. De herlocatie in de gewijzigde omgevingsvergunning ligt nog meer in het deel van Borkumse Stenen dat van belang is voor H1170 Riffen, een habitat waarvan in het zuidelijke deel rond en in de nabijheid van de nieuw platformlocatie oppervlak is vastgesteld.

Figuur 1. N05-A aardgasveld, oorspronkelijke en nieuwe locatie van het boor- en productieplatform, inclusief de ligging van de gasvelden en de nieuwe tracés van de gasleiding en de kabel vanuit windpark Riffgat. Bron: Aanvulling MER gaswinning N05-A.

Bron: Commissie mer, Aanvulling toetsingsadvies, 18 februari 2022, p. 3

83. Een oppervlak van circa 27 ha zeebodem wordt aangetast door aanleg van een winningsplatform en het leggen pijpleiding en elektriciteitskabels in de bodem. Verder wordt stortsteen aangebracht in de boorfase, waardoor nog eens 0,6 ha zeebodem wordt aangetast:

Tabel 2-1 Overzicht van de verschillende activiteiten met de oppervlakte die wordt beïnvloed door de activiteit, de frequentie/duur en de periode waarin de activiteit plaatsvindt.

Activiteiten	Varianten	Oppervlakte	Frequentie, tijdsduur en periode
Aanlegfase: plaatsen platform en leggen gasleiding en kabel			
Transport en plaatsing platform door middel van heien van de verankeringspalen		0,1 – 0,2 ha	De verschillende activiteiten zijn eenmalig en duren per stuk ca. 2 weken. De activiteiten worden bij voorkeur in het zomerhalfjaar gepland maar kunnen jaarrond plaatsvinden.
Leggen en ingraven pijpleiding in zeebodem	Wijze van ingraven: ▪ Trenchen ▪ Jetten	▪ Ca. 24 ha ▪ Ca. 4,5 ha	
Leggen en ingraven elektriciteitskabel in de zeebodem	Energievoorziening productieplatform: ▪ Eigen opwekking o.b.v. aardgas/geen aanleg kabel ▪ Elektrificatie/aanleg kabel	▪ 0 ha ▪ Ca. 3 ha	
Boorfase: boren van maximaal 12 putten verspreid over meerdere jaren			
Mobilisatie boorplatform (plaatsing + aanbrengen stortsteen)		Ca. 0,6 ha	2-3 dagen, kan jaarrond plaatsvinden
			1 dag per conductor, kan jaarrond

Bron: Aanvulling MER, Bijlage 9 Natuurtoets, p. 6

84. Uit onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek van de Wageningenuniversiteit³³ in opdracht van het ministerie van Economische Zaken blijkt dat binnen het zuidelijke deel van de Borkumse Stenen circa 979 ha van het habitat H1170 Riffen ligt, binnen het gehele gebied Borkumse Stenen is mogelijk 1980 ha habitat H1170 Riffen. Het betreft die delen van het gebied die uit hard substraat bestaan, stenen en rotsen. Aanwezigheid van het habitat is moeilijk en pas na veel en intensief onderzoek vast te stellen, vanwege de diepte waarop het ligt en de noodzaak om te inventariseren is onderzoek met duikers noodzakelijk. Imares heeft onderzoek met duikers uitgevoerd en niet volstaan met filmapparatuur. Voor het ecologische onderzoek in opdracht van OneDyas dat concludeert dat er geen kwalificerend habitat zou zijn op de plaats van het platform en bijkomende voorzieningen. Dat rapport kwam tot stand slechts op basis van monsternamen en filmopnamen.
85. Uit het onderzoek van Imares blijkt op de onderzochte duiklocaties de aanwezigheid van H1170 te zijn vastgesteld, op slechts een kilometer van de locatie waar oppervlak van de zeebodem wordt aangetast voor de gaswinning zeer waardevol rif dat kwalificeert als H1170 is aangetroffen³⁴:

Tabel 2. Duiklocaties Borkumse Stenen (voor een kaart zie Figuur 5). 'Steen 999' is een locatie die tijdens de vaartocht is aangetroffen met de drop down camera. Om verwarring met andere locaties te voorkomen is een hoog nummer toegekend. Per steen is aangegeven welke bemonsteringstechniek is toegepast.

StationID	Duiklocatie	X_WGS84 (OL)	Y_WGS84 (NB)	Datum	Tijd	Lijn Transect	Kwadrant
St_116	1	6,344268	53,685290	11-8-2013	15:00	X	X
St_228	2	6,305229	53,615950	13-8-2013	10:20	X	Nee, geen steen aanwezig
St_251	3	6,274814	53,619490	13-8-2013	15:45	X	Nee, geen steen aanwezig
St_341	4	6,257548	53,582880	14-8-2013	11:16	X	Nee, geen steen aanwezig
St_114	5	6,343456	53,685990	14-8-2013	16:00	X	X
St_999	6	6,343050	53,687800	15-8-2013	6:00	X	X

86. De locaties St 116, St 114 en St 999 zijn zeer nabij de gaswinningslocatie gelegen, gelet op de coördinaten op circa 1 kilometer van het platform en bijbehorende voorzieningen.

³³ Bos et al, 'Natuurwaarden Borkumse Stenen, Project Aanvullende beschermde gebieden', WUR Imares, 2014, zie <https://edepot.wur.nl/313494>

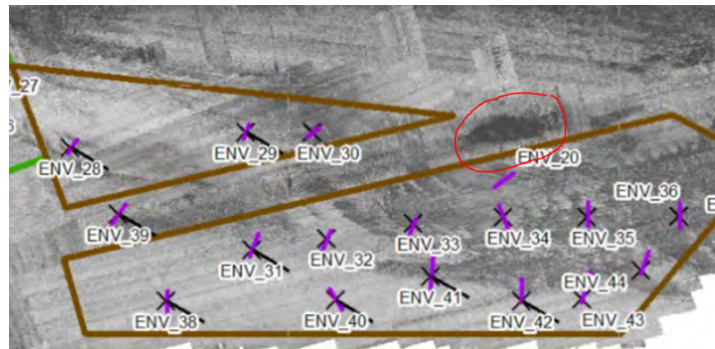
³⁴ Zie rapport van WUR Imares, 2014, p. 19

87. Zoals vermeld, is het niet mogelijk om slechts met camera en monsternamen aanwezigheid van H1170 uit te sluiten. Gelet op de vereiste wetenschappelijke zekerheid over het uitblijven van schadelijke effecten op beschermde habitat en het feit dat de gaswinning middenin gebied met hard substraat ligt en vlakbij (op circa 1 km) van locaties waar wetenschappelijk aanwezigheid van H1170 is aangetoond, kunnen op grond van het door OneDyas uitgevoerde onderzoek significante effecten niet worden uitgesloten. Dit is ten onrechte niet in de bestreden besluitvorming onderkend.
88. Overigens is ook in het in opdracht van OneDyas uitgevoerde onderzoek hard substraat rif gevonden, maar het zou gaan om stenen die op meer dan 20 meter van elkaar af gelegen waren, zodat het rif niet als H1170 werd aangemerkt³⁵. Deze stellige conclusies over het niet kwalificeren van rif als H1170 zijn getrokken op basis van beperkt onderzoek waarbij geen duiken werden uitgevoerd en dus geen rechtstreekse ecologische observaties werden gedaan. De wetenschappelijke zekerheid van deze conclusies lijkt daarmee niet verzekerd. Met de zeer gespreide sampels die genomen zijn in het onderzoek voor OneDyas is overigens ook aan de hand van een dergelijk 20 meter-criterium de aanwezigheid van H1170 niet uit te sluiten.
89. Dat een 20 meter-criterium zou mogen worden gebruikt en geschikt zou zijn voor uitsluiten van kwalificatie van rif als H1170 is nergens wetenschappelijk onderbouwd. Het is ook niet opgenomen in de door de Commissie vastgestelde selectiecriteria in de "Interpretation manual of European Union habitats"³⁶. Het Duitse bevoegde gezag past ook een dergelijk criterium niet toe en heeft bij de kwalificatie van rifgrond als habitat H1170 in het aan het projectgebied van OneDyas grenzende Natura 2000-gebied Borkum Riffgrund een dergelijk criterium ook niet toegepast. Het Duitse Bundesamt für Naturschutz (BfN) hanteert strikte criteria voor aanwijzing van zeebodem als Riffe H1170. Appellanten verwijzen naar de BfN-Kartieranleitung für Riffe³⁷. Het bevat een viertal zeer strikte criteria waaraan het rif op en rond de boringslocaties naar het oordeel van appellanten kan voldoen. Het is daarom niet met zekerheid uit te sluiten, zeker niet gelet op de ligging van platform en leidingen/kabels in het zuidelijke deel van Borkumse stenen dat schade optreedt aan H1170.
90. Verder lijkt het onderzoek naar effecten op beschermde habitats van de aanleg van platform, pijplijn en leidingen zeer beperkt waar het Borkum Riffgrund en daar gelegen beschermde habitat betreft. Uit het rapport dat in opdracht van OneDyas werd gemaakt, blijkt dat op zeer korte afstand van locatie ENV_20 hard substraat van relatief grote omvang gelegen is, waarvan blijkt niet is onderzocht of het H1170 betreft (rode cirkel toegevoegd).

³⁵ Zie bijvoorbeeld: "Cobble and/or boulder areas observed from all transects were generally spaced at distances greater than 20 m.", Winningsplan, Bijlage 1-9, Aanvullingen, Habitat Assessment Report -N05a-Riffgat OWF Cable Route Area, p. 4-9.

³⁶ Europese Commissie, 'Interpretation manual of European Union habitats', april 2013, zie <https://eunis.eea.europa.eu/references/2435>

³⁷ BfN-Kartieranleitung für „Riffe“ in der deutschen ausschließlichen Wirtschaftszone (AWZ), 2018, zie <https://www.bfn.de/sites/default/files/BfN/meeresundkuestenschutz/Dokumente/BfN-Kartieranleitungen/bfn-kartieranleitung-riffe-in-der-deutschen-awz.pdf>

Bron: Habitat Assessment Report - N05a-Riffgat OWF Cable Route Area, p. 69, Figure 1.2

91. Nergens blijkt uit dat aan de Duitse criteria is getoetst voor de aanwezigheid van H1170 in het Duitse Natura 2000-gebied Borkum Riffgrund dat effecten zal ondervinden van de gaswinning. Gelet op de criteria voor kwalificatie van dit habitat in Duitsland is het zeer aannemelijk dat daar waar kabels worden gelegd ten behoeve van het project de aanwezigheid van H1170 Riffe moet worden aangenomen. Dat het aan de Duitse zijde van de grens veroorzaken van schade aan dit habitat zou kunnen worden uitgesloten zonder duikonderzoek staat verder allerm minst vast. Een Duitse vergunning waaruit blijkt dat het uitblijven van schadelijke effecten verzekerd is, maakt geen onderdeel uit van het dossier.
92. Naast het feit dat de zeebodem vernield zal worden voor aanleg platform, pijpleiding en elektriciteitsleidingen, wordt de pijpleiding ook begraven of wordt steenstort toegepast om het risico op lekken te mitigeren. Ook de aansluitingspunten worden afgedekt met 'stortsteen'. Het storten van stenen in dit kwetsbare gebied zal leiden tot niet uit te sluiten significante effecten op H1170. Ook de blijvende aanwezigheid van niet-natuurlijk gestort materiaal in het gebied, is verstorend.
93. Het habitat is bovendien gevoelig voor bodemdaling en aardbevingen. De bodemdaling zal aanzienlijk zijn, met mogelijke gevolgen voor het habitat in Borkum Riffgrund. In combinatie met aardbevingen, er zullen vele boringen onder Duits gebied plaatvinden, kunnen hierdoor negatieve effecten ontstaan voor H1170 in het gebied. Bestaand rif kan worden bedolven en door de bodemdaling kan de stroming worden beïnvloed, waardoor het heldere water, dat één van de typische kenmerken van het rif is, kan worden aangetast. Naar mogelijke effecten van bodemdaling, in combinatie met aardbevingen en aanlegwerkzaamheden voor dit habitat lijkt geen wetenschappelijk onderzoek te zijn gedaan.

H1110

94. In de Natuurtoets wordt onder verwijzing naar een MER Zandwinning die niet bij de stukken ter inzage is gelegd, gesteld dat aantasting van oppervlak beschermde zandbanken H1110 door aanleg pijplijn en kabels in Natura 2000-gebieden Noordezeekustzone en Borkum Riffgrund uit zichzelf zou herstellen na enkele jaren. Of deze verwachting reëel is, mede gelet op de voorziene bodemdaling, is onduidelijk. Onduidelijk is verder in hoeverre zand en slib

door bodemdaling in combinatie met stromingen zullen verplaatsen in het gebied. Verder wordt slib gestort in het gebied. De bestaande biodiversiteit van de zeebodem kan daardoor negatief worden beïnvloed in combinatie met de overige effecten van bodemdaling, graven en aanleggen van kabels in het gebied, eventuele aardbevingen.

Vogels

95. De soorten van de zeer nabij het project gelegen kustzones die in Duitsland zijn aangewezen als Vogelrichtlijngebied lijken in het geheel niet in de beoordeling te zijn betrokken. Appellanten menen dat de passende beoordeling hierdoor onvolledig is geweest. Het gaat onder andere om de volgende soorten:

Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz (NLWKN) - Wertbestimmende Vogelarten der EU-Vogelschutzgebiete

01.08.2017 Seite 1 von 11

Wertbestimmende Vogelarten* der EU-Vogelschutzgebiete in Niedersachsen

EU-Vogelschutzgebiet			Zuständige Naturschutzbehörde	Wertbestimmende Vogelarten nach Art. 4 Abs. 1 (Anhang I) als <u>Brutvögel</u>		Wertbestimmende Zugvogelarten nach Art. 4 Abs. 2 als <u>Brutvögel</u>	
NR.	EU- Kennzeichen	Name		Wertbestimmende Vogelarten nach Art. 4 Abs. 1 (Anhang I) als <u>Brutvögel</u>	Wertbestimmende Vogelarten nach Art. 4 Abs. 1 (Anhang I) als <u>Gastvögel</u>	Wertbestimmende Zugvogelarten nach Art. 4 Abs. 2 als <u>Brutvögel</u>	Wertbestimmende Zugvogelarten nach Art. 4 Abs. 2 als <u>Gastvögel</u>
V01	DE2210-401	Niedersächsisches Wattenmeer und angrenzendes Küstenmeer	CUX-S, EMD, WHV, AUR, FRI, LER, BRA, WTM, National- parkverwaltung Niedersächsisches Wattenmeer, NLWKN	Brandseeschwalbe Flusseeschwalbe Kornweihe Küstenseeschwalbe Löffler Rohrdommel Rohrweihe Säbelschnäbler Seeregenpfeifer Sumpfohreule Wanderfalke Zwergseeschwalbe	Brandseeschwalbe Flusseeschwalbe Goldregenpfeifer Küstenseeschwalbe Löffler Nonnengans Pfuhschnepfe Säbelschnäbler Sterntaucher Wanderfalke Zwergseeschwalbe Zwergmöwe	Eiderente Feldlerche Großer Brachvogel Heringsmöwe Kiebitz Kormoran Löffelente Rotschenkel Schafstelze Steinschmätzer Uferschnepfe	Alpenstrandläufer Austernfischer Berghänfling Bläsgans Brandgans Dreizehenmöwe Dunkler Wasseriäuer Eiderente Graugans Großer Brachvogel Grünschenkel Heringsmöwe Kiebitz Kiebitzregenpfeifer Knuft Kormoran Krickente Lachmöwe Löffelente Mantelmöwe Meerstrandläufer Ohrenlerche Pfeifente Regenbrachvogel Ringelgans Rotschenkel Sanderling Sandregenpfeifer Schneeammer Sichelstrandläufer Silbermöwe Spießente Steinwälzer Stockente Strandpieper Sturmmöwe Tordalk Trauerente Trottellumme Uferschnepfe

*Wertbestimmende Vogelarten sind jene Arten, die für die Identifizierung von EU-Vogelschutzgebieten (EU-VSG) in Niedersachsen von hervorgehobener Bedeutung sind. Bei wertbestimmenden Arten kann es sich sowohl um Arten des Anhangs I gem. Art. 4 Abs. 1 EU-Vogelschutzrichtlinie (VSGH) als auch um sogenannte „Zugvogelarten“ gem. Art. 4 Abs. 2 VSGH handeln. Sie verleihen einem bestimmten Gebiet durch ihr Vorkommen einen besonderen, in der landesweiten Gesamtschau herausragenden „Wert“ (z. B. in dem sie das Gebiet zu einem der fünf wichtigsten Brutgebiete für die Art in Niedersachsen machen bzw. ihre Gastvogelbestände hier internationale Bedeutung erreichen). Die darüber hinaus im Standarddatenbogen (SDB) aufgeführten Vogelarten sind ebenfalls maßgebliche avifaunistische Bestandteile eines EU-VSG. Sie sind durch eine besondere Verantwortung Niedersachsens für ihren Schutz oder durch ihre Gefährdungssituation gekennzeichnet. Die EU-VSG sind auch für den Erhalt dieser Arten von hoher Bedeutung. Dies gilt nicht für Arten, deren Population im SDB mit „D“ (nicht signifikant) eingestuft wurde.

Bron: Niedersächsisches Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz (NLWKN), EU-VS_und_wertbestimmende_Arten_LK_2017_08_.pdf

96. Dat soorten meerdere effecten ondervinden is naar het oordeel van appellanten onvoldoende beoordeeld. Zo zullen vele vogels van de aangewezen omringende Natura

2000-gebieden meerdere negatieve effecten van het project ondervinden: aan- en afvaren van boten, helikopters (11 km verstoring), vervuiling van de voedselketen met mogelijke gevolgen voor broedsucces en overleving, geluid van bouw en productie, aantasting van de zeebodem als foerageergebied. Elk effect apart genomen, hoeft niet tot significante effecten te leiden, maar alle effecten in samenhang gedurende decennia bovendien, kunnen de soorten verder aantasten. Veel van de aangewezen vogelsoorten zijn niet in gunstige staat van instandhouding zodat een negatief effect al snel als significant moet worden aangemerkt. Appellanten verwijzen in dit verband naar het arrest van het Hof van justitie van 7 november 2018, waarin onder andere het volgende is overwogen:

“103 In omstandigheden als die van het hoofdgeding zijn de mogelijkheden om een vergunning te verlenen voor activiteiten die in een later stadium een nadelige invloed kunnen hebben op de ecologische situatie van de betrokken gebieden, noodzakelijkerwijs gering wanneer de staat van instandhouding van een natuurlijke habitat ongunstig is.” (HvJ EU, 7 november 2018, Mobilisation en Vereniging Leefmilieu, ECLI:EU:C:2018:882).

97. De redenering gaat naar het oordeel van appellanten op voor habitats maar ook voor vogels en andere soorten waarvoor de relevante Natura 2000-gebieden zijn aangewezen. Dat significante effecten van de gezamenlijke effecten van aanleg en winning met wetenschappelijke zekerheid zouden zijn uitgesloten, blijkt niet uit de passende beoordeling. Het uitblijven van effecten is onzeker. Dit geldt te meer voor kwetsbare soorten waar het al niet goed mee gaat, eider, zwarte zee-eend, middelste en grote zaagbek, scholekster en andere steltlopers en zeevogels.

Vervuiling van de voedselketen

98. Hiervoor werd uiteengezet dat de effecten van het project niet in onderlinge samenhang en als geheel zijn beoordeeld, maar dat de passende beoordeling slechts op enkele effecten ingaat. Zo is een negatief effect van bijvoorbeeld toxische stoffen op vogels die leven van schelpen en vis niet meegenomen in de beoordeling, omdat het niet om een significant effect zou gaan. Of de overlast door geluid – ook na mitigatie – in combinatie met de cumulatie van toxische stoffen, de verstoring door productielawaai van het platform en aan- en afvaren en -vliegen van schepen en helikopters gezamenlijk beschouwd tot significante effecten leidt, is niet onderzocht, laat staan passend beoordeeld.
99. Het recente rapport of the Common Wadden Sea Secretariat, the ‘Wadden Sea Quality Status Report’ laat zien dat toxische vervuiling in vogels nog steeds een ernstig probleem is in het Waddenzeegebied. Zo wordt in eieren van scholeksters op zeer veel plaatsen de maximum waarde voor toxische stoffen uit het Ospar-verdrag overschreden. Dit geldt onder andere voor kwik, een toxische stof die in het kader van het OneDyas-project wordt geloosd, ondanks bestaande overschrijdingen. Appellanten verwijzen naar deze gegevens inzake scholekster:

Table 1. Mean concentrations in ng/g (fresh mass of egg content) and standard deviations (SD) of environmental chemicals analyzed in oystercatcher and common tern eggs in 2015. For each species ten eggs are sampled per site. Green indicates the undercut of the limit value defined by OSPAR for coastal bird eggs from the North Sea area (Ecological Quality Objectives (EcoQOs), ICES 2003, 2004; OSPAR, 2007; Dittmann et al., 2012. Species-specific limit values for the different substances are shown in the header of the table. Mean concentrations up to twice times the limit value are marked in yellow and mean concentrations that exceeded the limit value more than twice are marked in red. For chlordane no limit values have been defined up to now.

Oystercatcher		Hg	Σ PCB	HCB	Σ DDT	Σ HCH	Σ Chlordane
Limit values	ng/g	100	20	2	10	2	
Balgzand	Mean	186.1	603.4	1.7	25.1	2.1	1.4
	SD	45.2	185.5	0.8	6.5	1.8	0.6
Griend	Mean	241.6	343.5	3.0	13.7	5.7	0.7
	SD	88.5	110.4	0.9	3.1	2.9	0.4
Juliana- polder	Mean	89.8	656.0	1.9	30.4	2.3	1.5
	SD	61.9	218.5	0.8	10.8	1.3	0.6
Delfzijl	Mean	157.3	527.1	11.8	32.0	0.9	1.3
	SD	66.9	204.6	12.9	12.5	0.6	0.4
Dollart	Mean	61.0	682.3	4.1	47.3	2.2	1.9
	SD	30.5	78.1	1.1	7.7	2.4	0.3
Mellum	Mean	236.4	446.6	2.0	25.3	0.8	0.9
	SD	40.6	183.8	0.6	7.4	0.4	0.2
Hullen	Mean	144.8	883.8	5.3	82.0	4.1	0.8
	SD	24.1	173.9	1.9	26.8	2.1	0.2
Trischen	Mean	193.8	615.4	2.9	54.0	3.1	0.8
	SD	37.7	268.1	1.0	18.4	1.3	0.6
Hallig Hooge	Mean	230.1	287.7	1.3	20.7	0.9	0.6
	SD	82.2	67.3	0.2	4.5	0.3	0.2

100. De Ospar-waarden voor toxische stoffen in vogels worden ook overschreden in eieren een andere onderzochte vogelsoort, de visdief:

Common Tern		Hg	Σ PCB	HCB	Σ DDT	Σ HCH	Σ Chlordane
Limit values	ng/g	160	20	2	10	2	
Balgzand	Mean	298.4	507.9	6.6	31.5	0.9	0.2
	SD	88.2	126.0	2.0	8.7	0.2	0.1
Griend	Mean	412.9	719.0	5.5	39.2	1.1	0.4
	SD	162.6	382.9	1.2	18.2	0.6	0.2
Schiermonnikoog	Mean	311.9	802.0	7.2	60.3	0.7	0.5
	SD	92.7	241.1	2.0	23.0	0.7	0.3
Delfzijl	Mean	523.2	683.7	4.8	51.1	0.7	0.2
	SD	168.9	144.5	1.1	15.3	0.5	0.0
Baltrum	Mean	290.3	607.8	6.1	44.4	0.6	0.2
	SD	75.8	129.7	1.5	16.4	0.2	0.1
Oldeog	Mean	327.6	665.3	8.0	62.8	1.8	0.3
	SD	73.1	302.3	3.3	56.3	1.0	0.1
Neufelderkoog	Mean	583.7	2 567.0	12.6	362.4	6.4	0.2
	SD	169.7	1 071.0	3.9	138.0	1.6	0.2
Trischen	Mean	342.0	1 166.7	6.8	119.7	2.7	0.2
	SD	154.2	497.9	2.7	59.7	1.1	0.1
Hallig Hooge	Mean	499.4	579.5	5.1	49.0	1.9	0.5
	SD	105.0	149.3	1.3	17.8	0.6	0.2

Bron: Common Wadden Sea Secretariat, the 'Wadden Sea Quality Status Report' ³⁸

101. Het rapport stelt bovendien ten aanzien van kwik dat de gehalten kwik in de Waddenzee sinds 2014 zijn toegenomen:

"High Hg concentrations were observed not only at the Elbe or surroundings areas but also at Griend, Delfzijl and the Halligen. The average level of 400 ng/g Hg over all investigated areas of the Wadden Sea was clearly higher than in 2014." (Wadden Sea Quality Status Report, Contaminants in bird eggs).

³⁸ Zie <https://qsr.waddensea-worldheritage.org/reports/contaminants-bird-eggs>

102. De conclusie is dat kwikgehalten niet alleen naar maatstaven van waterkwaliteit, maar ook gelet op de accumulatie in vogels, niet aan de normen voldoen. De lozingen van kwik bij de gaswinning voldoen niet aan de Kaderrichtlijn water en de Kaderrichtlijn Mariene Strategie, maar zijn ook in strijd met de Ospar-normen voor vogels.
103. De matig ongunstige en ongunstige staat van instandhouding van vogelsoorten, waaronder zwarte zee-eend en eider maakt dat een negatief effect op de soort al snel kan leiden tot significante verstoring. Daar komt bij dat zware metalen (onder ander cadmium) en extra kwik, al is de hoeveelheid gering, kunnen leiden tot extra risico's voor de overleving.
104. Met negatieve effecten op de voortplanting door de lozingen tijdens boren en exploitatie is in de passende beoordeling echter helemaal geen rekening gehouden. Het is echter aannemelijk dat de stoffen die onder REACH zijn aangemerkt als zorgwekkend voor bijvoorbeeld de menselijke reproductie, zoals kwik en cadmium, ook negatieve effecten kunnen hebben op de reproductie van deze soorten die al in een slechte staat van instandhouding verkeren, maar doordat zij bovenaan de voedselketen staan onvermijdelijk worden blootgesteld aan ophoping van de schadelijke stoffen uit prooien, met mogelijk negatieve gevolgen voor de staat van instandhouding³⁹. Onder REACH is de stof als zeer zorgwekkend aangemerkt op grond van de volgende bevindingen:

Substance identity

EC / List no.: 231-152-8

CAS no.: 7440-43-9

Mol. formula: Cd

Cd

Hazard classification & labelling

Danger! According to the classification provided by companies to ECHA in **REACH registrations** this substance is fatal if inhaled, is very toxic to aquatic life, is very toxic to aquatic life with long lasting effects, may cause cancer, causes damage to organs through prolonged or repeated exposure, is suspected of causing genetic defects, is suspected of damaging fertility or the unborn child and catches fire spontaneously if exposed to air.

This substance is covered by several Harmonised Classifications and Labelling's (CLH) entries approved by the European Union. Differentiating between the different CLH's entries requires manual verification. To know more about the CLH please visit the [C&L Inventory](#).

Bron: European Chemicals Agency (ECHA)⁴⁰

³⁹ Zie bijvoorbeeld voor de reproductieve toxiciteit van cadmium:

https://www.researchgate.net/publication/333404021_Cadmium_toxicity_Effects_on_human_reproduction_and_fertility

⁴⁰ Voor de classificatie van cadmium zie ECHA: https://echa.europa.eu/nl/substance-information/-/substanceinfo/100.028.320?_disssubinfo_WAR_disssubinfoportlet_backURL=https%3A%2F%2Fecha.europa.eu%2Fnl%2Fhome%3Fp_p_id%3Ddisssimplesearchhomepage_WAR_dissearchportlet%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26_disssimplesearchhomepage_WAR_dissearchportlet_sessionCriteriaId%3D

105. Gelet op het feit dat appellanten geen zicht hebben op een deel van de geloosde toxische stoffen, onder andere de boorhulpstoffen en mijnbouwhulpstoffen, is voor hen niet na te gaan of het project ook bijdraagt aan vervuiling door andere stoffen waarvoor de Ospargrenzen in scholekster momenteel worden overschreden. Gelet op de toxiciteit van de andere stoffen in het productiewater dat geloosd wordt, benzeen, arseen, cadmium, nikkel en zink, is het maar zeer de vraag of deze stoffen niet tot verdere achteruitgang van kwetsbare vis- en scheldieren etende vogels zullen leiden waarvoor de Noordzeekustzone, de Waddenzee en het Niedersächsische Wattenmeer als Natura 2000-gebied zijn aangewezen. Op basis van de verspreiding van de geloosde stoffen in zee gaat de Natuurtoets er zonder verdere wetenschappelijke onderbouwing vanuit dat er geen significante effecten kunnen optreden, ondanks het feit dat het met de overleving en het nestsucces van veel van deze soorten slecht gaat. Appellanten wijzen op de volgende soorten uit de aanwijzingsbesluiten: Roodkeelduiker, Parelduiker, Topper, Eider, Zwarte zee-eend, Dwergmeeuw, Grote stern, Brilduiker, Middelste zaagbek, Grote zaagbek, Alk, Zeekoet, maar ook allerlei steltlopers en andere kustvogels die op schelpen en zeepieren foerageren, waaronder Kluut, Strandplevier, Goudplevier, Rosse grutto, Grote stern, Visdief, Noordse stern, Dwergstern, Zwarte stern, Scholekster, Bontbekplevier, Zilverplevier, Kievit, Kanoet, Drieteenstrandloper, Krombekstrandloper. Deze vogels zijn alle door hun dieet zeer gevoelig voor toxische stoffen, waaronder benzeen, kwik en andere zware metalen.
106. Al deze soorten en de soorten waarvoor de Waddenzee en het Niedersächsisches Wattenmeer zijn aangewezen, zijn ten onrechte buiten de beoordeling gelaten. In de passende beoordeling is alleen gekeken naar soorten die in het gebied rond de gaswinning voorkomen, zonder dat effecten op andere soorten met zekerheid werden uitgesloten, bijvoorbeeld door vervuiling en ophoping van chemische stoffen in vis, schelpdieren en bodemdieren van de zee. Gelet op de slechte staat van veel van deze soorten en de onmiskenbare ophoping van stoffen in een gebied waar de normen voor een goede ecologie langjarig worden overschreden, kunnen echter zonder enige nadere bewijsvoering significante effecten van het project niet worden uitgesloten.

Gevolgen aantasting en verstoring zee en zeebodem voor vogels

107. Uit het hiervoor aangehaalde onderzoek van WUR Imares in opdracht van het ministerie uit 2014 blijkt dat er in Borkumse Stenen een relatief groot oppervlak van habitat H1170 Riffen ligt. Het gaat met name om oppervlak in het meer zuidelijke deel van Borkumse Stenen, waar het boorplatform, de pijplijn en elektrische verbindingen zijn voorzien. Zeebodem met Rif is bij uitstek foerageergebied van groot belang voor zeeduikers, vissen en zeezoogdieren. Een groot deel van dit oppervlak wordt echter juist verstoord door bouw- en booractiviteiten, aan- en afvoer en lozing van giftige en andere milieuvervuilende stoffen. Het is volstrekt onzeker dat het oppervlak van Borkumse Stenen dat verstoord wordt slechts 0,3 km² zou bedragen, zoals in de Natuurtoets wordt gesteld. De gezamenlijke effecten verstoren een veel groter gebied en, essentieel, een voor allerlei kwetsbare soorten waarvoor Natura 2000-gebied is aangewezen, oppervlak van zeer groot belang.
- “Duikende zee-eenden zoals eider, topper en zwarte zee-eend zouden tijdens de winter kunnen voorkomen in de omgeving van het platform, maar dat zal sporadisch zijn omdat de waterdiepte rond het platform 20-27 m is. Duikende eenden bevinden zich met name in

gebieden waar ze makkelijk op bodemdieren kunnen duiken (zie paragraaf 5.3.3). Zwarte zee-eenden hebben bijvoorbeeld een voorkeur voor een waterdiepte van 9-13 m, vanwege de energie die het kost om te duiken en de grootte van de prooi (De Mesel et al., 2011). Ze komen dus voornamelijk in de kustzone voor en het verstoorde gebied is klein (0,03% van de Borkumse Stenen), waardoor er geen effect op de populatie zal optreden. Significante effecten op eider, topper en zwarte zee-eend kunnen op voorhand worden uitgesloten.

Duikende viseters zoals roodkeelduiker, parelduiker, zeekoet en alk kunnen in lage aantallen voorkomen in het gebied rond het platform, met name in de winter. Het gebied dat wordt verstoord is relatief klein (0,03% van de Borkumse Stenen), en er zijn voldoende mogelijkheden om uit te wijken naar andere gebieden, waardoor een significant effect op voorhand kan worden uitgesloten.” (MER, Bijlage 9 Natuurtoets, p. 62).

108. De voorgaande passage is illustratief voor de onvolledigheid van de passende beoordeling en de onjuistheid van de uitgangspunten die daarbij zijn gehanteerd. Duikende zeevogels en viseters duiken niet slechts in een bepaald gebied vanwege de diepte, maar vooral omdat een gebied geschikt voedsel biedt. Dieper duiken kan opwegen tegen de kansen op goed en voldoende voedsel dat daar vanwege de kwaliteit van het foerageergebied tegenover staat. Als gesteld wordt dat slechts 0,03% van een bepaald gebied verstoord zou worden, wordt voorbijgegaan 1. aan de andere versturende effecten die een veel groter gebied beslaan (bouw- en exploitatiegeluid, helikopters, lozingen, fakkel) en 2. dat het oppervlak waar de zeebodem wordt aangetast verhoudingsgewijs een substantieel deel is van het weinige oppervlak van zeebodem met voldoende natuurwaarde als foerageergebied. Dat het aangetaste oppervlak misschien een duizenden malen kleiner percentage van de heel Noordzee of van heel Nederland vormt, doet voor de impact die de aantasting op deze soort heeft, ook niet ter zake. Nergens blijkt ook uit dat bijvoorbeeld voor zwarte zee-eend het hele gebied Borkumse stenen waarvan de bodemaantasting 0,03% bedraagt, geschikt is als foerageergebied. Het tegendeel is waar. In de passende beoordeling wordt immers ook de stelling betrokken dat de zwarte zee-eend helemaal niet zou foerageren zodra de zee wat dieper is. De passende beoordeling geeft een onvolledige voorstelling van zaken, waardoor de vereiste zekerheid niet is gegeven.
109. De Noordzee is verder een belangrijk foerageergebied voor meerdere soorten als kwaliteit of kwantiteit van voedsel te wensen overlaat in andere gebieden, bijvoorbeeld de Waddenzee of gebied dicht bij de kust. In dat geval functioneren foerageergebieden in de Noordzee als opvanggebied.
110. In de passende beoordeling had daarom specifiek per soort moeten worden getoetst of verstoring van een groot deel van potentieel foerageer- en rustgebied in Borkumse Stenen en Borkum Riffgrund tot significante effecten kan leiden. Zo is de staat van instandhouding van de eider zeer ongunstig in Nederland en geldt voor het aan Borkumse Stenen grenzende gebied Noordzeekustzone een behoudopgave. Onverstoord gebied waar op schelpdieren kan worden gejaagd is er steeds minder voor deze soort. De Eider gebruikt het gebied dat verstoord wordt mogelijk om te foerageren, zeker in jaren waarin de schelpenbanken in de aangrenzende zee, waaronder Waddenzee, steeds minder voedsel bieden.

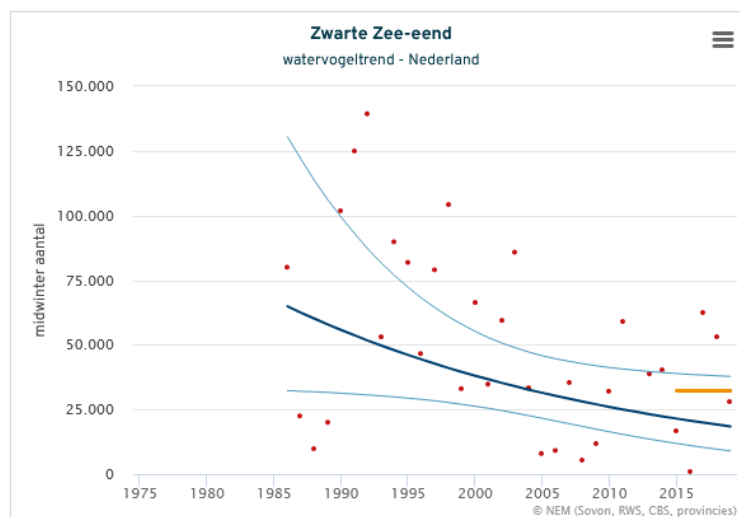
Zwarte zee-eend

111. Voor zwarte zee-eend heeft het gebied betekenis als foerageergebied. In de Natuurtoets is gesteld dat deze soort ook dieper dan 20 meter duikt maar 'dat dit in het algemeen Nederland niet zo is'. De bewering is niet met onderzoek onderbouwd en kan dan ook niet dienen als reden om geen effect op de soort aan te nemen. De voorziene bodemdaling van 4,6 meter door gaswinning lijkt in de passende beoordeling voor deze soort eveneens buiten beschouwing te zijn gelaten. De bodemdaling kan potentieel zeer verstorend zijn voor foerageergebied dat bij een diepte van 20-25 meter nog bereikbaar is voor deze soort, maar bij bodemdaling onbereikbaar wordt. Ook dat effect is niet in kaart gebracht.

112. De zwarte zee-eend laat al jaren een significante afname zien, zowel langjarig als over de laatste vijf jaren, zo laten cijfers van SOVON zien:

Aantalsontwikkeling

watervogeltrend

Bron: <https://stats.sovon.nl/stats/soort/2130>

113. De soort verkeert niet in gunstige staat van instandhouding, zelfs in zeer ongunstige staat van instandhouding:

niet-broedvogel

De Staat van Instandhouding van de Zwarte Zee-eend als niet-broedvogel in Nederland is zeer ongunstig.

Beoordeling Staat van Instandhouding				
Populatie	Verspreiding	Leefgebied	Toekomst	Eindoordeel
zeer ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig	zeer ongunstig

114. Zwarte zee-eend is zeer schuw en gevoelig voor verstoring:

“Verstoring Zwarte Zee-eenden zijn schuw en zeer gevoelig voor verstoring.” (Brinkman A.G. et al. ‘Voedseleecologie van een zestal schelpdieretende vogels’, 2007, p. 39).

115. In het aanwijzingsbesluit voor Natura 2000-gebied Noordzeekustzone is voor de zwarte zee-eend een behoudopgave opgenomen:

“Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 51.900 vogels (midwinter-aantallen).

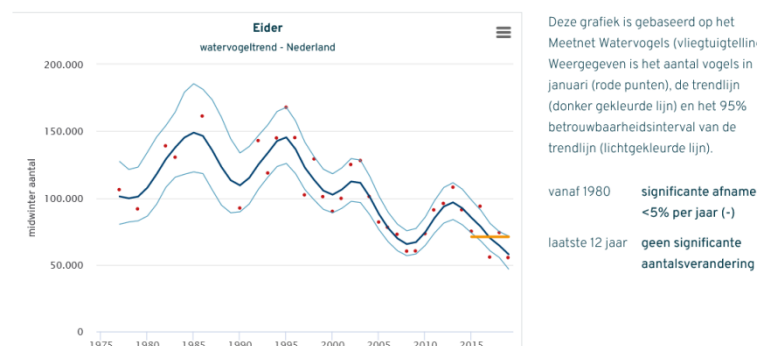
Toelichting Aantallen zwarte zee-eenden zijn van internationale en zeer grote nationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied. Het gebied levert verreweg de grootste bijdrage voor de zwarte zee-eend in Nederland. De soort is een wintergast. Er is geen duidelijke trend door grote fluctuaties, deels veroorzaakt doordat alleen tellingen uit januari beschikbaar zijn. De aantallen fluctueren mogelijk ook werkelijk van jaar op jaar door het wisselend aanbod aan schelpdieren (onder andere *Spisula*). De soort verkeert landelijk in een matig ongunstige staat van instandhouding.” (Aanwijzingsbesluit Noordzeekustzone, p. 21).

116. Gelet op het feit dat juist daar waar geschikt foerageergebied ligt voor deze kwetsbare soort een platform en leidingen worden aangelegd, verstoring door geluid zal optreden, aan- en afvaren en helikopter bewegingen, terwijl de soort via de voedselketen bloot staat aan verontreinigde stoffen, lijken significante effecten op zwarte zee-eend geheel niet uitgesloten. Appellanten wijzen verder op de geheel niet onderzochte gevolgen van aardbevingen en een gestelde bodemdaling van 4,6 meter. Omdat de staat van instandhouding zeer ongunstig is, kunnen significante effecten niet met de vereiste zekerheid worden uitgesloten.

Eider

117. De soort foerageert en verblijft in het gebied waar het project is voorzien. Leefgebied en mogelijk foerageergebied kan door de verstoring en vernieling en daling van zeebodem verloren gaan, terwijl het landelijk gezien slecht gaat met de eider en ook in de kustgebieden is de staat van instandhouding niet gunstig. Langjarig is sprake van een significant negatieve trend:

watervogeltrend

Bron: SOVON <https://stats.sovon.nl/stats/soort/2060>

118. De staat van instandhouding van de eider is zeer ongunstig.

broedvogel

De Staat van Instandhouding van de Eider als broedvogel in Nederland is zeer ongunstig.

Beoordeling Staat van Instandhouding				
Populatie	Verspreiding	Leefgebied	Toekomst	Eindoordeel
zeer ongunstig	gunstig	zeer ongunstig	matig ongunstig	zeer ongunstig

Hoe is de Staat van Instandhouding beoörd van soorten waarvoor Natura 2000-gebieden zijn aangewezen?

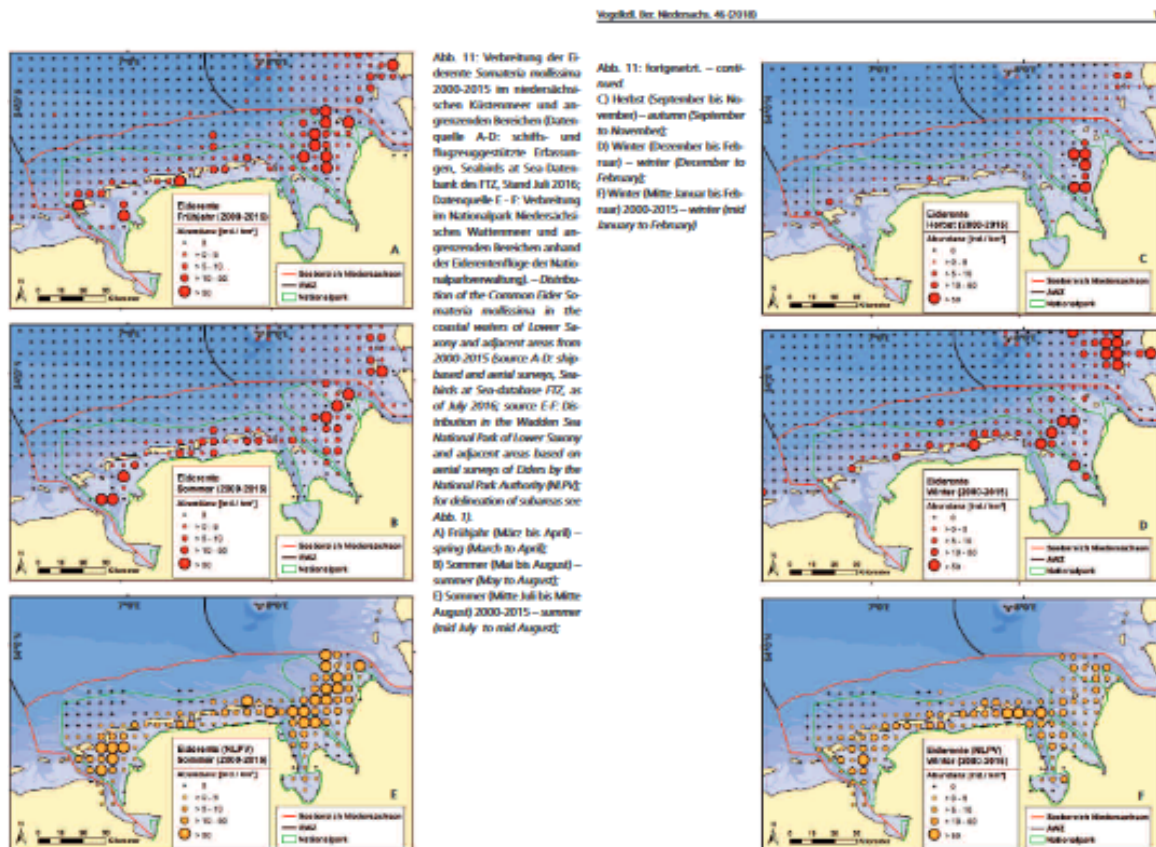
niet-broedvogel

De Staat van Instandhouding van de Eider als niet-broedvogel in Nederland is zeer ongunstig.

Beoordeling Staat van Instandhouding				
Populatie	Verspreiding	Leefgebied	Toekomst	Eindoordeel
zeer ongunstig	gunstig	matig ongunstig	matig ongunstig	zeer ongunstig

Bron: SOVON <https://stats.sovon.nl/stats/soort/2060>

119. In de Waddenzee geldt een verbeteropgave voor de kwaliteit van het leefgebied van de soort (H1110 en H1140). De eider gaat achteruit in het gebied, onder andere door de voedselsituatie (aanwijzingsbesluit Waddenzee, p. 23 en 24). De Waddenzee is ook aangewezen voor de eider voor overwintering. Wanneer er te weinig voedsel is voor de eider in de Waddenzee vindt uitwijk naar de Noordzee plaats (aanwijzingsbesluit Waddenzee, p. 32).
120. Voor de eider is onder andere het projectgebied en de zee rond Borkum van belang, zo blijkt uit langjarige tellingen over de periode 2000-2015 in verschillende seizoenen:

Bron: N. Guse et al., 'Aktuelle Verbreitung, Bestände und Trends von Seevögeln auf See im Offshore-Bereich des niedersächsischen Küstenmeers und des Nationalparks Niedersächsisches Wattenmeer', Vogelkdl. Ber. Niedersachs. 46 (2018), p. 14 en 15

121. In de passende beoordeling is ten onrechte niet uitgegaan van de belang van het project gebied en de verstoorde zone zeegebied voor de eider. Verder wordt in de passende beoordeling in relatie tot deze soort ten onrechte niet meegenomen dat bodemdaling en aardbevingen tot niet uit te sluiten significante effecten kunnen leiden, omdat het diepere water of verstoorde zeebodem voedsel onbereikbaar maken. In combinatie met de feitelijke toekomstige ontwikkelingen als gevolg van de klimaatverandering, onder andere zeespiegelstijging, intensievere stormen en opwarming van de zee, zullen ook kleine negatieve effecten al snel significante gevolgen kunnen hebben.

Aardbevingen en bodemdalingen

122. Aardbevingen en bodemdaling zijn funest voor vogels die afhankelijk zijn van het gebied waar zich deze effecten kunnen voordoen. Het betreft een zeer groot gebied, de gasvelden strekken zich ver rondom het boorplatform uit, tot kilometers dicht naar de noordzeekust van de Waddeneilanden. Vele vogels in die gebieden zijn afhankelijk van zandbanken H1110 en H1140 voor hun voedselvoorziening. Daalt de bodem tot wel 4,6 meter zoals geschat in de passende beoordeling, dan zullen in combinatie met zeespiegelstijging de foerageergebieden van allerlei beschermde soorten significant worden verkleind. Appellanten wijzen op de soorten Roodkeelduiker, Parelduiker, Topper, Eider, Zwarte zee-eend, Dwergmeeuw, Grote

stern, Brilduiker, Middelste zaagbek, Grote zaagbek, Alk, Zeekoet, maar ook allerlei steltlopers en andere kustvogels die op schelpen en zeepieten foerageren, waaronder Kluut, Strandplevier, Goudplevier, Rosse grutto, Grote stern, Visdief, Noordse stern, Dwergstern, Zwarte stern, Scholekster, Bontbekplevier, Zilverplevier, Kievit, Kanoet, Drieteenstrandloper, Krombekstrandloper.

123. In het MER is een kaart opgenomen waaruit de ligging van de zeer omvangrijke gasvelden blijkt, inclusief de zogenaamde prospects waar een deel waarvan inmiddels een Duitse vergunning is afgegeven. Er is echter geen kaart in de passende beoordeling opgenomen, waaruit de diepte en ligging van de verschillende zandbanken blijkt, wat de bodemdaling voor elk gebied betekent en welke gevolgen dit heeft voor foerageermogelijkheden van de verschillende soorten.

Passende beoordeling onvolledig: de effecten van klimaatverandering

124. De klimaatverandering zullen ook in het zeegebied belangrijke gevolgen hebben. Zo zal de zeespiegel stijgen en zal zeewater opwarmen. Dit betekent dat vogelsoorten die momenteel niet in een gunstige staat van instandhouding verkeren de komende jaren verder onder druk komen door deze feitelijke en voorspelbare klimaatontwikkelingen. In de passende beoordeling is hieraan geen enkele aandacht besteed. Dit terwijl bodemdaling, vervuiling en verstoring door het project van OneDyas nog bovenop die schadelijke klimaateffecten komen. Appellanten zijn van oordeel dat de passende beoordeling gelet op dit gebrek niet de zekerheid geeft dat significante effecten van het project zullen uitblijven.

Effecten fakkel op vogels en vleermuizen

125. De nacht en schemering zijn zeer kwetsbare periodes voor vogels en vleermuizen. Voor de vogels van kust en zee geldt bovendien dat zij niet leven volgens een dag en nacht ritme, maar met het ritme van de getijden. Vliegen en foerageren vindt vaak ook 's nachts en in de schemering plaats. Zo is de zwarte zee-eend veel 's nachts actief. Voor vogels van kust en zee geldt overigens dat deze niet het dag- en nachtritme volgen, maar het ritme van de getijden. Verplaatsingen vinden daardoor zowel overdag als in schemering en nacht plaats, waardoor extra kwetsbaarheid bestaat voor ongelukken met affakkelen. Voor vleermuizen gelden vroege ochtend, late avond en nacht eveneens als kwetsbare periodes. Toch blijkt in de Natuurtoets zonder enige wetenschappelijke onderbouwing, de stelling te zijn betrokken dat affakkelen geen probleem zou geven in de schemering en nacht, indien een vogelwachter het advies "Geen probleem" zou hebben gegeven:

- Bij voorkeur wordt uitsluitend overdag gefakkeld om de aantrekkende werking van de vlam op vogels en vleermuizen te beperken. Alleen indien de vogelwachter had advies 'Geen probleem' afgeeft wordt (indien noodzakelijk) gefakkeld tot na het einde van de astronomische schemering. Om uitloop in deze gevallen te voorkomen of zo kort mogelijk te houden wordt zo vroeg mogelijk op de dag gestart met fakkelen. Fakkelen is alleen nodig bij het schoonproduceren. Tijdens de productie vindt fakkelen niet plaats.

Bron: Aanvullend MER, Bijlage 9 Natuurtoets, p. 14

126. Dat en hoe zekerheid is verkregen omtrent het uitblijven van significante effecten blijkt niet uit de Natuurtoets of enige aanvulling daarop. Hoe vaak en hoe lang (worst case) zal worden gefakkeld, bijvoorbeeld uitgedrukt in fakkeluren per etmaal, blijkt niet uit de Natuurtoets. Het is mede daardoor en door het ontbreken van een uitgebreide ecologische beoordeling ook niet mogelijk na te gaan of voldaan is aan het toetsingskader van de artikelen 3.1 en 3.5 van de Wet natuurbescherming.

Zeezoogdieren

Bruinvissen

127. Bruinvissen zijn zeer strikt beschermd, onder andere onder de Habitatrichtlijn. Significante effecten van het project dienen te zijn uitgesloten voor de bruinvissen waarvoor Borkum Riffgrund werd aangewezen op grond van artikel 6, derde lid, van de Habitatrichtlijn. Voor bruinvissen is vastgesteld dat de Duitse Noordzee en specifiek ook Borkum Riffgrund van groot belang is. De Bundesminister van milieu overwoog hierover het volgende in het 'Concept voor de bescherming van bruinvissen tegen vervuiling door geluid gedurende de bouw van offshore windparken in de Duitse Noordzee':

"All FFH areas in the German North Sea EEZ have harbour porpoise as a conservation objective. However, only in the FFH areas "Sylt Outer Reef" and "Dogger Bank" is the reproduction of harbour porpoises an explicit conservation objective. (...) The relevant components of the conservation objective are the yardstick for assessing whether a site is impaired. The functions of the area for the population of harbour porpoises occurring in the respective area are to be protected.

Riffgrund is not currently a reproduction site, but mother-calf pairs have been increasingly encountered. It is therefore worth considering whether it is not also a reproduction site.

"Within the year-round breeding and rearing period, there is a particularly sensitive period from May to August in the North Sea, during which disturbance has a particularly high potential to lead to a deterioration in the conservation status of the local population, as reproductive success is directly affected. It includes the last weeks before birth, the birth itself, the phase of forming a stable mother-calf bond and the parallel mating phase.

According to the Bern Convention and its Annex II, harbour porpoises are among the species to be strictly protected. Under the umbrella of the Bonn Convention, a special regional agreement on the conservation of small cetaceans in the North Sea, the Baltic Sea, the North-East Atlantic and the Irish Sea (ASCOBANS) was concluded. In this agreement, the Parties undertake to protect and manage the cetaceans in a comprehensive manner. The harbour porpoise is included in the lists of threatened and declining species and biotopes of the Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic (OSPAR) and the Baltic Sea Conservation Commission (HEL COM)." (Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit (BMU) 'Konzept für den Schutz der Schweinswale vor Schallbelastungen bei der Errichtung von Offshore-Windparks in der deutschen Nordsee (Schallschutzkonzept)' ⁴¹, 2013, vertaald naar het Engels via Google translate).

128. Kort gesteld, Borkum Riffgrund is van belang voor opgroeiende bruinvissen. Er worden met regelmaat moederdieren met kalven geobserveerd. Het is daarom aldus de Bundesminister van belang om verder te onderzoeken of dit gebied ook een functie heeft als

⁴¹ https://www.bfn.de/sites/default/files/2022-03/Schallschutzkonzept_Schweinswale_bf.pdf

voortplantingsgebied. De periode mei tot augustus is extra kwetsbaar voor verstoring, de periode van paring. Wordt de soort in die periode verstoord dan heeft dit direct negatief effect op voortplanting en dus op de omvang van de populatie.

129. Los daarvan zijn bruinvissen zeer gevoelig voor geluid. Daarbij gaat het niet slechts om geluid uitgedrukt in decibellen, maar ook om de frequentie van het geluid. Walvisachtigen horen andere en hogere frequenties dan mensen en kunnen daardoor extra verstoord raken door scheepsverkeer, bouwgeluid en dergelijke. De effecten van fakkelen, varen, helikopters, bouwen, exploitatie, vervuiling in het gebied zijn niet in onderling verband beschouwd. Om die reden is de vereiste zekerheid over het uitblijven van significante effecten niet gegeven in de Natuurtoets en passende beoordeling.
130. Verder is relevant dat de bruinvis in nabijgelegen gebieden achteruitgaat. Het gaat bijvoorbeeld in het gebied Sylt om een significante daling van een aantal procenten per jaar, bij de huidige activiteiten en het verstoringsniveau dat nu al bestaat (D.A. Nachtsheim et al. 'Frontiers | Small Cetacean in a Human High-Use Area: Trends in Harbor Porpoise Abundance in the North Sea Over Two Decades ', 2021⁴²). Het zou gaan om een jaarlijkse afname van 3,79% van de populatie. Voor de gehele Noordzee zou de jaarlijkse afname 1,79% bedragen.
131. Als de bruinvissen door het project van OneDyas niet langer rust hebben in het op dit moment relatief onverstoord gebied waar de gaswinning is voorzien en het aangrenzende Borkum Riffgrund dan valt deze buffer voor de populatie van de aangrenzende drukkere gebieden weg, met alle gevolgen van dien.
132. Overigens gaat OneDyas in de passende beoordeling inzake de omvang van de populatie bruinvissen uit van cijfers uit 2017 over de in Nederland geschatte populatie. De Duitse populatie die afhankelijk is van een onverstoord Borkum Riffgrund is echter veel kleiner.
133. Zware metalen waaronder lood, zink, cadmium en kwik hopen op in vrouwelijke en manlijke bruinvissen, minder in vet dan in spieren en nieren van de dieren. Deense wetenschappers vonden tot 1,6 mg cadmium in één kilo bruinvis nier, dat is 70.000 maal meer dan het gehalte cadmium in het water van de Noordzee. Hoge gehalten kwik werden ook vastgesteld in de lever van walvisachtigen (H. Kremer et al., 'Der Schweinswal in Nord- und Ostsee., Umweltstiftung des WWF-Deutschland (Hrsg.), Frankfurt/Main, 1991, 92 S).
134. Het belang van het verstoord gebied, door aanleg, boren, schepen, helikopters, lozingen, voor zeezoogdieren is onvoldoende in kaart gebracht. Of het gaat om specifiek visrijke gronden die naar verwachting van groot belang zijn voor zeezoogdieren, is niet onderzocht. Welke functie het gebied heeft, inclusief Borkum Riffgrund als rustgebied en buffer is onduidelijk en ook de functie van het gebied voor voortplanting en opgroeien is niet in kaart gebracht.
135. Voor de aspecten populatie, leefgebied en toekomst perspectief is de beoordeling voor bruinvis matig ongunstig. Alle extra verstoring van bijvoorbeeld foerageer- of

⁴² <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fmars.2020.606609/full>

voorplantingsgebied zal daardoor als snel als significant moeten worden aangemerkt. Uit de Natuurtoets blijkt niet dat specifiek is onderzocht welke functie het verstoorde gebied in Borkumer Stenen, Borkumer Riff en Noordzeekustzone heeft voor bruinvis. De vereiste zekerheid dat de soort niet verder zal worden aangetast is dus niet verkregen. Hetzelfde geldt voor de beide zeehondenpopulaties.

136. Volgens recente studies wordt de populatie bruinvissen in de Noordzee negatief beïnvloed door menselijk handelen van allerlei soort:

“Bruinvissen in de Noordzee worden beïnvloed door antropogene verstoring, zoals visserijactiviteiten (bijvangst en voedselconcurrentie (Leeney et al., 2008; Ijseldijk et al., 2018)), chemische vervuiling (Pierce et al., 2008; Weijs et al., 2009; Jepson et al., 2016; Van den Heuvel-Greve et al., in prep), geluidsoverlast door scheepvaart (Wisniewska et al., 2018), seismische surveys en onderwaterexplosies (von Benda-Beckmann et al., 2015; De Haan et al., 2015; Aarts et al., 2016) en, meer recent, de exponentiële groei van industriële offshore-activiteiten voor de grootschalige bouw van windparken (Madsen et al., 2006; Gilles et al., 2009).” (L.L. Ijseldijk et al., ‘Postmortaal onderzoek van bruinvissen (*Phocoena phocoena*) uit Nederlandse wateren’, WUR 2020, p. 13 en 14).⁴³

137. Nergens blijkt uit de Natuurtoets dat deze en andere recente studies bij de beoordeling van effecten op bruinvis zijn betrokken. De vereiste zekerheid is dus niet verkregen.

Zeehonden

138. Het belang van het verstoorde en aangetaste deel van Borkumse Stenen en Borkum Riffgrond voor gewone en grijze zeehond is eveneens ten onrechte niet goed in kaart gebracht. Gaat het mogelijk om foerageergebied, de biodiversiteit van riffen H1170 zou daarop kunnen wijzen, of om gebied met een functie voor de voortplanting. Dit is niet onderzocht. Een passende beoordeling dient echter gebaseerd te worden op voldoende wetenschappelijke informatie. Zijn er leemten in kennis dan leidt dit tot de conclusie dat significante effecten niet kunnen worden uitgesloten. Naar het belang van het gebied voor zeezoogdieren dient alsnog het nodige onderzoek te worden gedaan.

139. Voor zeehonden geldt net als voor alle vis- en prooi etende dieren in de zee dat zij bovenaan de voedselpyramide staan en daardoor chemische stoffen accumuleren. Op de lange termijn heeft dit onder andere negatief effect op de reproductie en overleving. Ook naar dit aspect is ten onrechte onvoldoende onderzoek gedaan.

Cumulatie

140. De cumulatieve beoordeling die op grond van artikel 6, derde lid, van de Habitatrichtlijn dient te worden uitgevoerd, is zeer onvolledig geweest en voldoet niet aan de daaraan te stellen eisen. Zoals hiervoor uiteen werd gezet, is zelfs de passende beoordeling niet compleet geweest, nu daarin alleen door de vergunningaanvrager geselecteerde factoren als ‘geluid’ zijn beoordeeld, zonder na te gaan of de effecten van het gehele project gezamenlijk

⁴³ Zie <https://www.wur.nl/nl/Publicatie-details.htm?publicationId=publication-way-353832353139>

[illegible]

Nutzungen	Aktuelle Nutzung im NSG ⁶			Wirkfaktoren																
	BRg	Dgb	Syl	Impulsschall (Wasser)	Impulsschall (Luft)	Dauerschall (Wasser)	Dauerschall (Luft) ⁷	Fang von Zielarten	Fang von Nicht-Zielarten (Beifang)	Physische Lebensraum-/Biotopveränderung beziehungsweise -verlust	Barrierewirkung	Kollisionen	Visuelle Störungen	Abfalleinträge	Schadstoffeinträge	Trübungsfahnen	Temperaturveränderungen	Elektromagnetische Felder	Eintrag von Neobiota	Eintrag von Pathogenen
Aufsuchung von Kohlendioxid-Lagerstätten und Kohlendioxid-Speicherung				x		x	x			x			x		x	x				
Militärische Aktivitäten	x		x	x	x	x	x			x		x	x	x	x	x				
Beseitigung militärischer Altlasten	x		x	x	x	x	x			x			x	x	x	x				
Wissenschaftliche Meeresforschung	x	x	x	x		x	x	x	x	x			x	x	x	x				

Bron: Bundesamt für Naturschutz- "Die Meeresschutzgebiete in der deutschen AWZ der Nordsee", 2018, p. 29/30

142. Een cumulatieve beoordeling is ten onrechte achterwege gelaten en de hierboven weergegeven informatie is ten onrechte ook niet in de passende beoordeling betrokken.

ADC-toets: geen dwingende reden van groot openbaar belang, compensatie onmogelijk

143. In de Natuurtoets van OneDyas ten behoeve van het project wordt gesteld dat de gaswinning van OneDyas een dwingende reden van groot openbaar belang dient. De gevolgde redenering is er echter naar het oordeel van appellanten op gericht de belangen van gaswinning te laten prevaleren en niet om een goede weging van belangen uit te voeren. Zo is het groot openbaar belang van het tegengaan van klimaatverandering, waarvoor naarmate de klimaateffecten heviger worden, steeds dwingender redenen aandienen, geheel buiten beschouwing gelaten. Zo wordt in de Natuur toets slechts stil gestaan bij het belang dat is gediend met voorzetting van een op fossiele brandstof gebaseerde economie en maatschappij, zonder te benoemen dat de opwarming van de aarde steeds ernstiger vormen aanneemt en de tijd die rest om klimaatverandering tegen te gaan, opraakt.

144. Onjuist en onvolledig. Geheel toe geredeneerd naar het belang van OneDyas om gas te winnen, terwijl het groot openbaar belang van het tegengaan van klimaatverandering, de missende onderbouwing inzake het nog beschikbare *carbon budget* en de dwingendheid (klimaateffecten steeds heftiger, geen gaslevering voor eind 2024) niet zijn aangetoond.

“De voorgenomen activiteiten hebben daarmee een dwingende reden van groot openbaar belang op grond van artikelen 3.8, lid 5, sub b en 3.10, lid 2 van de Wet natuurbescherming ‘de volksgezondheid, de openbare veiligheid en of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijk gunstige effecten’” (MER, Bijlage 9 Natuurtoets, p. 2).

145. Het gaswinningsproject zal onvermijdelijk tot niet uit te sluiten significante effecten leiden op soorten en habitats in en rond de Noordzee. Dit leidt tot de conclusie dat op grond van artikel 2.8 van de Wet natuurbescherming een zogenaamde ADC-toets had moeten worden

uitgevoerd. De projectontwikkelaar, OneDyas, had moeten aantonen dat voor de gaswinning geen alternatieven zijn (A), dat het project een dwingende reden van groot openbaar belang dient (D) en dat compensatie mogelijk is en zal worden uitgevoerd (C).

146. Een groot openbaar belang wordt met de gaswinning echter niet gediend. In het licht van de klimaatverandering is elke verdere aanboring van fossiele brandstof een stap richting verdere opwarming; winning van gas dient daarom geen dwingende reden van groot openbaar belang, in tegendeel, het brengt ons dichterbij de 1,5 °C-grens waarvan Nederland heeft toegezegd daar ruim onder te blijven. Het niet halen van deze grens en de daarvan afgeleide tussendoelen in 2030 en het 'net zero' - doel in 2050 zullen leiden tot ernstige maatschappelijke ontwrichting en ernstig gevaar voor het recht op gezondheid en leven van de inwoners van Nederland en Duitsland, beschermd onder artikel 2 en 8 van het EVRM. Appellanten wijzen ook in dit verband op het recente onderzoek van de NCI, waaruit blijkt dat Nederland het klimaatdoel in 2030 niet heeft veiliggesteld en naar het rapport van het IEA waaruit blijkt dat om het 'net zero' doel in 2050 te halen, moet worden afgezien van de ontwikkeling van nieuwe gasvelden. Voor zover de minister zou betogen dat de gaswinning een groot openbaar belang op korte termijn dient, staat vast dat gaslevering op zijn vroegst pas na 2024 echt aan de orde kan zijn en dan is er, overigens niet anders dan momenteel het geval is, geen acuut tekort aan gas, mede gelet op de omslag naar duurzaam die de komende jaren in Duitsland en Nederland zal worden gerealiseerd. Aan de eis van een dwingende reden van groot openbaar belang wordt dus niet voldaan. Voor de gaswinning zijn alternatieven, te weten: energiebesparing en duurzame energieopwekking. Ook aan de eis dat een alternatief dient te ontbreken, voldoet het gaswinningsproject dus niet.
147. Tot slot rijst de vraag van compensatie. Voor habitat H1170 valt vernietigd oppervlak niet te compenseren. Het gaat om zeer oude onverstoorde rots- en steenbodem. Ook voor vogels en zeezoogdieren lijkt compensatie niet mogelijk. De zee wordt steeds drukker. De geslotenverklaring van een aanzienlijk gebied in de Noordzee, van gelijkwaardige kwaliteit als leef-, voortplantings- en foerageergebied zou een optie kunnen zijn, maar lijkt praktisch gezien nauwelijks te realiseren. Juist het plangebied is zo'n nog onverstoord gebied met hoge ecologische waarde en biodiversiteit. Het lijkt onzeker of een compensatie voor deze soorten mogelijk is. Voor stikstofdepositie zal niet gecompenseerd kunnen worden. Alle kwaliteitsverbetering aanleg van nieuw habitat moet immers gerealiseerd worden bij huidige veel te hoge stikstofniveaus waardoor het praktisch onmogelijk is om stikstofgevoelige habitat aan te leggen of te verbeteren. Aan de compensatie-eis kan naar verwachting dan ook niet worden voldaan.

Conclusie

Appellanten handhaven hun verzoek om het beroep gegrond te verklaren en de bestreden vergunningen en het winningsplan te vernietigen en – zelf in de zaak voorzien – de daartoe ingediende aanvragen af te wijzen, met veroordeling van de minister dan wel de staatssecretaris in de kosten van de procedure.

B.N. Kloostra